

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Hana Mertová

PROMĚNY ČESKÉ PEDAGOGIKY Z POHLEDU

PEDAGOGICKÉHO ČASOPISU KOMENSKÝ

Bakalářská práce

Vedoucí práce : Mgr. Pavel Neumaister, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 31.3.2010

Děkuji Mgr. Pavlu Neumaisterovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce.

OBSAH

Úvod	5
1. Doba vzniku časopisu Komenský	7
1.1 Úloha a výrazné proměny pedagogiky z pohledu časopisu	8
2. Prostředí školy od roku 1873-1918	12
2.1 Vztah učitele a žáka	14
2.2 Zavádění přírodních věd do obecných škol a jejich metody	15
3. Prostředí školy v letech 1918-1938	19
3.1 Přístup učitele k žákovi jako individualitě	19
3.2 Školní hesla a boj za novou školu	21
3.3 Přírodopis a mikroskopie	22
4. Prostředí školy v době okupace	25
4.1 Význam učební látky v soudobé	27
4.2 Cíle přírodopisu	28
5. Školství a výchova v lidově demokratickém Československu	30
5.1 Učitelé-armáda socialistické	31
5.2 Důležitost přírodních věd	33
6. Prostředí školy v letech 1969-1989	35
6.1 Vyučovací hodina	35
6.2 Marxistický vědecký světový názor	37
7. Prostředí školy od roku 1990 až po současnost	38
7.1 Zásadní změny ve školství	39
7.2 Současné vyučování přírodopisu	41
Závěr	42
Seznam literatury a pramenů	44
Přílohy	46
Anotace	52

ÚVOD

Pedagogický časopis Komenský vychází již od r.1873 a je v současné době považován za nejstarší pedagogický časopis nejen v naší zemi, ale také na celém světě. Myslím si, že si zasluhuje velký obdiv, protože vznikl v mnoha nelehkých dobách. Zpočátku se potýkal s problémy, kde vzít dostatečné množství financí tak, aby mohl vycházet. Po prvním roce pravidelného vydávání však již vidíme, že si našel své místo u učitelů a všech zájemců o školní prostředí. Zpočátku vycházel pro učitele na Moravě a ve Slezsku, těšil se velké oblibě a na chodu a podobě časopisu se podílela celá veřejnost, která do redakce posílala mnoho příspěvků.

I když byl časopis na vrcholu, přišly doby, kdy naopak musel bojovat o svou existenci, mnoho hlavních redaktorů vydávalo také na vlastní náklady, protože byly názoru, že je potřeba mít časopis s pedagogickým zaměřením. Domnívám se, že právě na časopise Komenský můžeme vyzorovat jednotu učitelů, která přetrvává dodnes, která ani v nejtěžších chvílích, kdy byl český národ ohrožen vytrvala a právě tato jednotu se zasloužila o to, že se časopis Komenský předával z pokolení na pokolení a šel vždy ruku v ruce s dobou ve které vycházel. Vhodně reagoval na nové zákony, změny a prostředí. Období kdy se člověk a učitelé mohli vyjadřovat svobodně střídala období, kdy se člověk musel přizpůsobit režimu a spoustu svých myšlenek a názorů si nechat pro sebe, protože otištěním své myšlenky by mohl riskovat svou smrt. Vždy jde z časopisu cítit, že pedagogika a celý národ je hrdý na J.A.Komenského a na jeho myšlenky, v nichž se snažili učitelé pokračovat.

Cílem mé bakalářské práce je pozorovat a zaznamenat výrazné proměny pedagogiky a prostředí české školy, které se odrážely v časopise Komenský v jednotlivých vývojových obdobích. Zaměřila jsem se na časové úseky, které znamenaly pro český národ výraznou proměnu. V každém období jsem se snažila zachytit z časopisů proměny, změny či názory učitelů na jiný způsob vedení vyučovací hodiny, změny v přístupu k žákům či změny samotných škol. Dalším cílem mé práce je zaměřit se na postupné pronikání přírodních věd do vyučování a školních osnov. Zpočátku šlo pro učitelkou veřejnost o vědy příliš moderní, které do klasické školy nepatří. V časopise Komenský, jde však vyzorovat, jak se tento názor s postupem let proměnil, můžeme si všimnout co, vyučování přírodovědy,

vlastivědy a přírodopisu přineslo do škol nového. Snažila jsem se zachytit výrazné proměny a nové nápady ze stran učitelů v jednotlivých vývojových etapách.

Pedagogický časopis Komenský si dal na počátku vzniku za cíl, aby sloužil národu a všem pedagogickým pracovníkům. Časopis již vychází úctyhodných 137 let a za tuto dlouhou dobu se cíl časopisu nezměnil. I v dnešní době moderní techniky a rozvoje je zde místo pro časopis, který slouží převážně učitelům na základních školách a lidem, kteří se o pedagogiku zajímají. Postupem let se změnila jeho grafická podoba či rubriky, do kterých je rozdělen. Zůstal však duch hlavních zakladatelů časopisu, kteří by byli dnes jistě velmi překvapeni, že časopis se pořád vydává a že se řídí stejnými principy a cíli. A těmi je sloužit pedagogické veřejnosti a podat pomocnou ruku začínajícím pedagogům, tak aby je jejich práce naplňovala a aby mohli pracovat s plným nasazením. Domnívám se, že došlo k výrazné proměně pedagogické profese, která není v dnešní době příliš snadná.

1. Doba vzniku časopisu Komenský

Časopis Komenský vzniká do doby, kdy se v našich zemích dovršuje průmyslová revoluce. Začínají vznikat nová průmyslová centra, vzrůstá počet obyvatel a rozdíl mezi městem a vesnicí se začíná stávat zřetelnějším. Dochází k soupeření mezi českou a německou buržoazií. Tento velký průmyslový růst na čas vystřídala hospodářská krize, která zasáhla rozvoj průmyslu, vedla k zániku malých podniků a k nezaměstnanosti. Po překonání této krize se výroba přesouvala do velkých podniků. Nastoupila dělnická strana, která začala usilovat o svá práva, postupně se začala vymaňovat z vlivu mladočeské politiky. Buržoazie se snažila zbavit dělnickou třídu práva se spolčovat, zakázat svobodu tisku a svobodu vědomí.

Zákon o právu spolčovacím umožnil v sedmdesátých letech 19.století zakládání učitelských organizací. Zpočátku však šlo o dosti dobrovolné spolky. Většinou nesly jméno „Komenský“ nebo „Budeč“. Z velké části se těchto spolků účastnili učitelé škol národních, tj.obecných a měšťanských. Teprve po nějakém čase se tyto jednoty spojily v ústřední spolky. V Čechách byl ústavní spolek ustanoven v roce 1880, na Moravě 1882. Spolek učitelů v Čechách vydával časopis Český učitel a na Moravě vycházel od r.1873 časopis Komenský.

Tyto učitelské organizace měly velký význam pro školy a také pro samotné učitele. Vytvářela se emancipace od vlivu církve. K této emancipaci však docházelo velmi pozvolna a církvi se i nadále dělaly ústupky. Na začátku schůzí se prováděly modlitby a při velkých výročních zprávách bývaly i bohoslužby. Na těchto schůzích se konaly přednášky, řešily se zde metodické i didaktické problémy. Učitelé měli velký prostor pro svůj vlastní názor, kde ho mohli přednést. Učitelé se navzájem obohacovali o nové poznatky a metodické postupy při výuce. Teprve postupem času také otevřeně řešili politické otázky – hmotné ohodnocení učitelů, obrana české školy proti německému nadprávní. V Moravském spolku učitelů bylo toto téma velmi aktuální, protože obecné školy bojovaly proti utrakvistickým školám v českých obcích. Učitelé bojovali proti zavádění němčiny do českých škol. Častým tématem také byla církev a její velké nároky na školu zejména v době, kdy učitelé požadovali novelizaci školských zákonů.¹

¹ KOPÁČ, J. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867-1914*. Brno : Universita J.E.Purkyně, 1968. ISBN 55-035-68. s. 31-36.

1.2 Úloha a výrazné proměny pedagogiky z pohledu časopisu

Pomocí časopisu *Komenský*, který byl určen pro učitele česko-slovanské, moravské a slezské, ale také pro širokou veřejnost se učitelé snažili vydávat metodické postupy, které uplatňují, historii dějin vychovatelství. Největší snahou bylo rozvíjet mládež, protože jejich vzdělání a vychování záviselo v této době právě na učitelích.² Ti si tuto situaci uvědomovali a pomocí časopisu se snažili všem předat své poznatky, rady a zkušenosti. Nešlo pouze o metodický časopis, ale také zde měli učitelé možnost psát své postřehy ze svých hodin a nebo poznatky, které nabrali ve svém okolí a volném čase. Nebáli se psát kritiky a svou jednotou byly velkým přínosem pro obecnou školu.

Úlohou časopisu bylo také plnit funkci tlumočnicka tužeb národního učitelství, ale také opatrovníka a živitele vědeckého ohniska. Zpočátku nebylo dosti jasno, kolik peněz se musí uložit do vydávání časopisu a s kolika penězi by pokladna měla disponovat. Proto se vždy vydávalo podle zájemců. Časopis byl obsáhlý a na tehdejší dobu poměrně drahý.

Velkou výhodou bylo, že učitelé pomocí časopisu mohli sdělovat své potřeby, zájmy a změny ve školském zákoně. Často docházelo k bouři za neocenení učitelské profese, malé finanční ohodnocení a špatné životní podmínky. Veřejně reagovali na přijaté zákony. Reakce na zákon z 24.1.1870 č.17 §45 – „*tento zákon nepomáhá zvýšit postavení učitelů k vážnosti okolí. Učitelé nikdy nebyli pro okolí oblíbeni a ani zákony nepomáhají k lepší změně. Novým zákonem se poměr zhoršil. Nenapomáhá učitelům ani co se do hmotného statku týče. V městských pokladnách je nedostatek peněz a učitelé musejí na svůj plat čekat i několik měsíců.*“³ S těmito výroky se nesmiřovalo lehce vedení města a vznešení páni z Prahy. Často docházelo k pobídkám zastavení vydávání časopisu. Pan Havelka však neviděl problém na své straně, protože měl za sebou 11 spolků sesterských, kdy olomoucká jednota byla srdcem „spolku moravských učitelů“.

R. 1883 se novelizoval Říšský zákon z r.1869, ve kterém došlo ustanovení naučit se jazyku německému na školách měšťanských. Učitelé se bojí o pevnou půdu pod nohama. Bojí se, že ztratí svou nezávislost, kterou si vybudovali za dlouhý čas a udělali velký kus práce. Došlo k přetvoření školy národní na školu konfesijní a

² HAVELKA, J. 1873: Proslov. *Komenský* (1), s. 1-3.

³ HAVELKA, J. 1873: Reakce na zákon. *Komenský* (33), s. 591.

docházelo ke změnám v dozoru, ze státního na církevní. Učitelé se shodovali, že příčina všech neshod spočívala v přílišném rychlém měnění zákonů.

Počátkem 20.století objemnost časopisu upadá a Komenský se stává příručkou a dostává se na pozici nejlevnějších časopisů. Již zde nenajdeme myšlenky učitelů, ale spíše metody a didaktické postupy k jednotlivým předmětům. V této době docházelo k modernizaci předmětů a snahy o co největší rozvoj pomůcek a školních materiálů. Moderní život se stává složitějším a intenzivnějším a úkolem školy je připravovat žáka k jeho dospělosti a schopného k práci. Od školy se očekává čím dál více. Rozsah lidského vědění narůstá a mění se. Dochází k prudkému rozvoji věd a učitel slouží k tomu, aby se neustále zdokonaloval a těmito změnami své žáky seznamoval.

Po druhé světové válce a vzniku ČSR se v r.1918 stal časopis Komenský opět učitelským časopisem. Jeho hlavním cílem bylo zabývat se otázkami vzdělání a výchovy v nových národních školách. Dále také otázkami mravní výchovy, která byla v době války značně omezena. Středem pozornosti se staly otázky moderní didaktiky v souladu s myšlením a požadavky J.A. Komenského na národní školu a učitele. Časopis plnil úlohu v úsilí o pokrokové metody vyučovací a o práva učitelů národních škol. Odrážejí se zde také aktuální problémy školství zejména reformní snahy pokrokových učitelů a škol. Komenský podporoval pokrokové úsilí učitelské veřejnosti o vytvoření jednotného školství v rámci reformních pokusů a snah o demokratizaci výchovy a vzdělání na všech školách.⁴

V roce 1938 došlo k obsazení Československého státu německou nadvládou. Škola a celé školství velmi utrpělo a bylo svázáno na dlouhých šest let. S mohutným uzavíráním škol a germanizací vyšel také příkaz z r.1939, že může vycházet pouze jeden pedagogický časopis. Proto časopis Školské reformy ustoupil časopisu Komenský. Obě redakce se spojily a snažili se časopis dále vydávat i přes těžkou dobu. S postupným přílivem špatných zpráv ze školského prostředí a z velké cenzury, která byla prováděna časopis vyhlásil v r.1943 přestávku ve vydávání a bylo to právě v 70.výročí časopisu, protože za tak těžkých podmínek neměli demokraticky smýšlející redaktoři a učitelé chuť a sílu časopis dále vydávat. Opět začal vycházet r.1946 po tříleté pauze a vyšel jako 71.ročník. Hlavním redaktorem se stal Oldřich Horák.

⁴ SÝKORA,J. 1983: K 110.ročníku pedagogického časopisu Komenský.*Komenský* (1),s .4-11.

V obsahu časopisu se vždy projevíly změny v době ve které vycházel. Od roku 1948, kdy zvítězil pracující lid se časopis zaměřoval na pokrokové změny v pedagogice. Zabýval se stěžejními otázkami jednotné polytechnické školy, těsným propojením a spojením školy se životem, vysokoškolským vzděláním učitelek mateřských škol a převážně všemi otázkami, které se týkaly školy národní. V časopise se výrazně projevil vliv socialistického školství, publikovala se zde řada významných statí a článků od autorů z vědeckého ústavu. Byla zde zřízena rubrika pod názvem Co nového v sovětském školství. Časopis Komenský v každém svém čísle napomáhal komunistické výchově ve všech jejích složkách. Postupně doznívala euforie po ukončené válce a po r.1948 se přecházelo na pozice marxistické pedagogiky. Teoretické a praktické články, které se hodili každému učiteli, převážně těm začínajícím byly postupně nahrazeny články formálními a v každém z nich se zmiňovala výchova v duchu marxisticko-leninském. Redakce se rozšířila také o slovenské autory, kteří přispívali svými články. Časopis Komenský pomáhal vytvářet pevné základy socialistické školy.

Ani přísný režim pod kontrolou a politické vyznání republiky nebránilo časopisu ve vydávání, protože vždy pohotově reagoval na usnesení komunistické strany a na zásadní změny ve školství. Časopis měl velký podíl na rozvoji socialistického uvědomění a pedagogického myšlení. Ani v krizových letech roku 1968-1970 se časopis nikdy nedostal na tenkou hranici, nezradil principy socialistického školství a nepodlehli vlivům antikomunismu. Pravidelně přinášel zprávy o sovětském školství a podporoval pokrokové tendence jednotné, polytechnické, státní školy, komunistické strany a dělnické třídy. V časopise se často setkáváme s připomenutím si významných dní či svátků. Mnoho čísel se věnovalo J.A.Komenskému a vzpomínce na 300.výročí úmrtí, připomínal také výročí prezidentů, významných pedagogů, či 200.výročí Státního pedagogického nakladatelství.

Od roku 1976 se časopis zabýval otázkami realizace dokumentu – Dalšího rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy. Pojetí tohoto dokumentu bylo realizováno na experimentálních základních školách. V časopise se setkáme s řadou příspěvků, které slouží mladým začínajícím učitelům a jejich první praxi tak, aby výuka probíhala co nejlépe. Časopis se těšil velké oblibě a měl mnoho odběratelů.

Pádem komunistické strany se stal hlavním redaktorem Josef Maňák. Od r.1992 časopis vydává Masarykova univerzita v Brně. Časopis se snaží vhodně reagovat na dobu ve které vychází, nově se pro něj otevírají možnosti, které v dřívějších letech nemohli být vydány. V posledních letech se zaměřuje na moderní technické prostředky ve výuce u nás, ale také ve světě. Publikuje zde řada odborníků a také studentů. Dochází k propojené práci mezi celým prostředím ve kterém časopis vychází. Je velkým pomocníkem pro učitele základních škol, ale také pro všechny, kteří působí ve školské sféře. V současné době je členěn do rubrik, které nesou název pedagogických spisů J.A.Komenského. Tím je vyjádřen a úcta k tradicím a samotnému J.A.Komenskému, který spojuje práci všech učitelů.

2. Prostředí školy od roku 1873 – 1918

„Mohutným krokem kráčí vše kupředu, „pokrok“ jest heslem novější doby. A školství, hlavní to činitel duševního i národního rozvoje – mělo by pokulhávati za mocným duchem času? Nikoliv!“⁵

Jde o velmi dlouhý časový úsek, kdy česká škola udělala neuvěřitelný pokrok a to díky píli a vytrvalosti učitelů, kteří i přes nevyhovující podmínky dělali svou práci rádi a jejich cílem bylo vychovávat děti pro jejich budoucnost.

Na počátku 80. let 19.století si učitelé uvědomovali, že je třeba se posunout dál a výše. V této době byl učitel považován za uskutečnitelný ideál všech dobrých vlastností, jimiž se žák učí. Učitel by měl být zrcadlem všeho počestného, mravního a šlechetného chování. Také by měl být prostředníkem mezi dítětem a rodičem, školou a městem.⁶ Postupně se dočítali o moderních technikách a pokrocích na západě a také, že Rakousko je ve školství pokrokové. I když by si velmi přáli, aby tomu tak bylo s obsahem článku nesouhlasili a téměř jednotně se snažili tuto situaci napravit. Podmínky pro reformy nebyly vůbec jednoduché. Snažili se však udělat maximum a většinou ve svém volném čase se podíleli na rozvoji škol a její vybavenosti. Zakládali školní knihovny, protože si uvědomovali, že nestačí pouze velké množství informací, které vychovávaným předají, ale také by se oni sami měli podílet na své vzdělanosti. Docházelo ke tvorbě a vzniku nových pomůcek. Od vyšších řádů se však nedostávalo uznání, ohodnocení ani ocenění a nevyhovovaly ani podmínky pro zlepšení.⁷

Učitelé si často kladli otázku proč jejich námaha se neshoduje s výsledky žáků a školy. Bylo tomu z mnoha důvodů. Žáci nenavštěvovali pravidelně školu. Museli doma vykonávat jiné práce a vzdělání se nekladl velký důraz. Jsou vidět velké rozdíly mezi vzděláním ve velkých městech a vesnických školách, kde byly děti často unavené. Do školy se chodily vyspat a odpočinout si. Také se často stávalo, že se dětem dával pít odvar z makovice, aby večer usnuly a rodiče tak mohli mít čas pro sebe. Děti byly ve škole unavené, apatické a jen těžko se s nimi dalo pracovat tak, jak by si učitelé představovali. Děti byly často hladové a neměly

⁵ HAVELKA, J. 1873: Dopisy. *Komenský* (27), s. 489.

⁶ HAVELKA, J. 1874: Každá škola by měla vychovávat názorně. *Komenský* (8), s. 146.

⁷ SLAMĚNÍK, F. 1892: Petice ústředního spolku jednot učitelských za upravení služebných příjmů učitelstva moravského. *Komenský* (11), s. 193-195.

potřebné pomůcky. Často také docházelo k neshodě mezi rodiči a školou, proto se učitelé snažili rodičům co nejčastěji přednášet, aby se jim do podvědomí zapsala důležitost školy, práce učitelů a potřeba vzdělání a výchování. Ani v roce 1900 nedošlo k výrazné změně počtu žáků na jednoho učitele. Stávalo se často, že ve třídě bylo 100 dětí a jeden učitel a jeho role byla často hlídat a kárat, pozice učitele se změnila na mravokárce a dozorce, místo předávání informací a nových zajímavých poznatků. Pokud si učitel vytvořil podmínky, které by mu alespoň částečně vyhovovali pro svou práci, střetl se s dalším závažným problémem. Učitelé osnovy obsahovaly minimum toho, co učitelé požadovali. Docházelo ke špatnému výkladu učebních osnov a také se setkávali s neustáleností v metodách. Proto jim nezbyvalo nic jiného, než přizpůsobit svou výuku místu, kde právě probíhala.⁸ Inspektoři se na školách často setkávali s tím, že učitelé nedodržovali všechny zásady a vyučovací metody. Vytýkali jim převážně, že používají pouze jen jeden způsob, což se jim zdálo jako nedostačující. Učitelé však byli přesvědčeni o tom, že je to způsobeno nevyhovujícími podmínkami a také nepřesně stanovenými úkoly jednotlivých škol.⁹

V době války se však rozplynul sen všech učitelů a jejich předešlá usilovná práce a také práce jejich předchůdců, kteří se zasloužili o pokrok, i když ne tak výrazný, jak by si přáli byla v ohrožení. Úkolem bylo vychovávat vojáky, proto byl kladen velký důraz na tělesnou složku. Stranou musí jít všechny učitelovi ideály a mravní složka, na kterou učitelé nemají ani pomyslení. Do pozadí se dostává hlavní úloha školy, úloha výchovná a výučná. Tu také válka velmi ztěžuje pro její poměry. Děti jsou často hladové, chybí jim velká část potřebných pomůcek, ale také šatstvo a vhodné obutí. Učitelé se zapojují do dobročinných akcí. Pořádají koncerty, divadla a besídky. Jejich postavení a také postavení školy je na tenké hraně a všichni se tajně modlí za konec války, která byla velkým utrpením. Docházelo u nich k uvědomění si, že dosavadní práce je ztracena a musejí začít od začátku. Neztráceli však pro svou práci motivaci a ideály.¹⁰

⁸ SLAMĚNÍK, F. 1900: Proč výsledky školy nyní neshodují se s námahou učitelovou. *Komenský* (20), s. 353-355.

⁹ MERTA, F. 1912: Speciální vzdělávací úkol jednotlivých předmětů školy národní a důsledky z toho vyplývající. *Komenský* (1), s. 1-3.

¹⁰ MERTA, F. 1916: Dítě války a škola tvorná. *Komenský* (2), s. 39-42
MERTA, F. 1916: Dítě války a škola tvorná. *Komenský* (3), s. 53-56.

2.1 Vztah učitele a žáka

Děti je třeba mravně vychovávat. Toto si uvědomovali učitelé již v 90.letech 19.století. Kdy byli přesvědčeni o tom, že dobrý učitel by měl svého žáka znát po všech stránkách. Správně by si měl zvolit hodinu, dbát na dobrou kázeň, děti vést ke zdvořilosti. Podmínky pro tuto práci byly však dosti nevyhovující a proto se stávalo, že učitel měl problém si zapamatovat všechny děti, které učil.

Reformní hnutí počátkem 20. století znamenalo posun mezi učitelem a žákem. Dítě nebylo jen obdobný přechod mezi čekáním na dospělý produktivní věk, ale výrazná etapa plná fyzických psychických proměn, na kterou se bylo třeba zaměřit. Dítě se postupně dostávalo do popředí a kladl se velký důraz na jeho osobnost. Učitelé se snažili nejen vyložit dané učivo, ale také proniknout do dětské duše. A přemýšleli, proč některé úkoly plní rychleji a jiné se nedaří splňovat. Byl však zde velký rozdíl mezi školami vesnickými a městskými. V časopise *Komenský* se z velké části setkáváme z dopisy od učitelů z malých venkovských škol. Ti se dozvídají o reformních hnutích a sami změnu vítají, ale jejich podmínky jsou i ve 20.letech 20.století stále těžší. Snaží se upevňovat vztahy mezi rodiči a školou a postupně pěstují vzájemné vztahy, které by měly být na rovině přátelské a partnerské, protože rodina i škola má společný cíl. Vychovat a vzdělávat dítě po všech stránkách, rozvíjet jeho osobnost a podat mu široký přehled o světě, aby byly schopni tyto vědomosti uplatnit v dospělosti při práci a dalším studiu.

Začátkem první světové války byla pedagogika v procesu přerodů a putovala mezi starým a novým světem. I přes veškeré dění kolem byl žák v popředí. Kdy cílem výchovy bylo z velké části to stejné, co bylo před sto lety. Výchova usilovala o to, aby vzdělala jedince na co nejvyšší úrovni. Učitelé se však nesnažili poznat talent a žákovo nadání, které je důležité pro jeho budoucí povolání. Velký zřetel byl kladen na žákovi vlohy.¹¹

¹¹ MERTA,F. 1914: Nové cíle a dráhy v pedagogice. *Komenský* (31),s.561-564.

2.2 Zavádění přírodních věd do obecných škol a jejich metody

V obecných školách se kladl velký důraz na základy trivia, protože při podmínkách školy byly učitelé rádi, pokud své žáky naučili číst, psát, počítat. Netrvalo však dlouho a okolí a samotné učitelstvo si přálo zavést do výuky také vědy přírodní, zeměpisné, dějepisné a další, které jsou také potřeba pro obecný přehled.

Koncem 19.století byly přírodní vědy a vyučování přírodopisu neustále diskutovaným tématem na školních radách. Z řad učitelů se ozývá důležitost tohoto předmětu. Upozorňovali na dva důležité účely. Prvním byl formální, kterým se pomocí pozorování bystří smysly, rozum a soudnost. Vzdělávají se city a šlechtí se vůle. Druhým byl materiální účel, žák by měl přírodniny sám pozorovat, aby ocenil jejich důležitost v hospodářství přírody.¹² Také došli ke zjištění, že místo metody morfologicko-systematické by měla a musí nastoupit metoda biologická především života organismů si všímající. Tato metoda vede žáka k tomu, aby dovedl poznat příčinou souvislost mezi ústrojím a životem přírodnin. Vyučováním přírodopisným má žák dospět k poznání jistých věd biologických.¹³ Důležité je si utvořit názor na základě poznatků, ten obhájit a přijmout také názor druhých. I přes nové metody a formy vyučování, které dokazují, že výuka přírodopisu je nezbytná, naráží na své odpůrce z řad zástupců škol, ale také měst. Podle nich jde o předmět nepotřebný, nezajímavý, zbytečný i proto, že se zdá být příliš moderním předmětem. Podle některých zástupců škol by se mělo pokračovat v klasickém vyučování tradičních a důležitých předmětů. Proto vyučující těchto předmětů mělo před sebou dlouhou cestu na to, aby se všem dostala do paměti důležitost výuky přírodních věd. Velkým trendem a novou věcí bylo praktické vyučování, kdy se učitelé snaží obnovit starší potupné pomůcky nebo vymyslet novější, modernější, poutavější pro děti. Aby žáci probíranému učivu porozuměli co nejvíce. Velká část škol se zaslouhovala o dobrou pověst a dosahovala dobrých výsledků. Našlo se, ale spousta škol, kde výuka přírodopisu probíhala pouze v lavicích. Mnoho učitelů začínalo používat školní zahrady a pokusná pole. Jednotlivé z nich byly vzorně založeny a hojně sloužili k výuce. Nebyl o takový způsob výuky ve všech okresích zájem. Občas také docházelo k chybám ze stran učitelů, protože si nedovedli potřebné pomůcky

¹²SLAMĚNÍK,F.1900: Vyučování přímé a nepřímé.*Komenský* (6), s.113-115.

SLAMĚNÍK,F. 1900: Vyučování přímé a nepřímé. *Komenský* (7), s.134-136.

¹³ SLAMĚNÍK,F.1893: O návštěvě školy.*Komenský* (23),s.419.

zhotovit a nebo nezvládali vést dobře hodinu podle novějších metod a metoda výkladu a definic pro ně byla pořád aktuální a oblíbená.¹⁴

Počátkem 20.století však dochází po dlouhé práci, kdy učitelé se snažili podat výklad nutnosti výuky přírodopisu, vlastními silami se zaslouhovali o rozvoj knihoven, museí, poutavých pomůcek, k zakotvení tohoto předmětu. Přírodní vědy se staly základním kamenem, v němž zakotvil celosvětový názor té doby. Tyto vědy se posunuly ku svému prospěchu. Jejich hlavním úkolem bylo pozorování, zkoumání, pochopení samotného přírodního života. Učitelé se právem domáhali biologického vyučování. Biologické vědy pozorují život všude kolem nás a na tomto základě by mělo dojít k porozumění a poznávání.¹⁵ Biologický přírodopis také vychází z formální výchovy dětského ducha, kdy učitelé mají děti jako prázdné hlavy, úkolem každého učitele je správně je uchopit pro jejich samostatné usuzování, myšlení a jednání. Školy však na všechny tyto metody potřebují „moderní výzbroje“ a je na samotných učitelích, aby rozšířili sbírky svých předchůdců. Vznikem nových vyučovacích metod a změn ve výuce však docházelo k otázkám a radám jak správně uspořádat hodinu, aby byla co nejefektivnější. Neustále docházelo k připomínkám množství pojmů, které mají být nahrazeny drobnými názorninami, jejichž řadou mohou také doplnit preparáty v kapalinách. Používat technologické ukázky a obrazy. Stále častěji se setkávali s nabádáním na tvorbu mineralogických sbírek a sbírek hornin.¹⁸ Moderní reformátoři vytýkají školství mnoho vad a podávají neustále nové návrhy, které by měly směřovat k naprostému obratu školské výchovy, k obratu, který je opakem tehdejší školy. Dožadovali se vyučování v přírodě.¹⁶ Učitelé si důležitost výuky v přírodě uvědomovali již před mnoha desítky let a velká část z nich se také snažila takto vyučovat. V této době reformem však vyučování v přírodě bylo

¹⁴ SLAMĚNÍK F.1892: Hlavní zpráva roční c.k. moravské zemské rady ze dne 9.listopadu 1891.Reálie vyučování v zeměpisu a přírodopisu.*Komenský(15)*, s.283-286.

¹⁵ MERTA,F.1910: Jak možno upravovati přírodopisné sbírky se zřetelem k biologickému vyučování přírodopisu.*Komenský(17)*, s.306-307.

MERTA,F.1910: Jak možno upravovati přírodopisné sbírky se zřetelem k biologickému vyučování přírodopisu. *Komenský(18)*,s. 324-325.

MERTA,F. 1910: Jak možno upravovati přírodopisné sbírky se zřetelem k biologickému vyučování přírodopisu.*Komenský(19)*,s.343-345.

MERTA,F. 1910: Jak možno upravovati přírodopisné sbírky se zřetelem k biologickému vyučování přírodopisu.*Komenský(20)*,s.362-364.

MERTA,F. 1910: Jak možno upravovati přírodopisné sbírky se zřetelem k biologickému vyučování přírodopisu.*Komenský(21)*,s.374-376.

¹⁶ MERTA,F. 1910: Jak možno upravovati přírodopisné sbírky se zřetelem k biologickému vyučování přírodopisu.*Komenský(22)*,s.394-396.

MERTA,F. 1910: Jak možno upravovati přírodopisné sbírky se zřetelem k biologickému vyučování přírodopisu.*Komenský(23)*,s.425-426.

¹⁷ MERTA,F.1910: Vyučování pod širým nebem.*Komenský(35)*,s.625-627.

považováno za nový moderní trend. Kdy pozorování přírody učilo základům estetické výchovy a také mají vliv na mravní cti dítěte.¹⁷ Přírodověda se také vytvářela v ohledu duchovním, názory na existenci odpovídající zkušenosti a pravdy. Následkem těchto skutečností škola musela dětem poskytnout všeobecné základní učení, které se srovnává s rozumem a které v sobě zahrnuje objasnění hmotnosti i nehmotnosti bytí. Přírodní vědy podporují schopnosti a snahy člověka po dosažení prostředků k životu v pravdě.¹⁸

¹⁸MERTA,F. 1913: Význam přírodních věd pro výchovu.*Komenský*(8),s.145-147.
MERTA,F. 1913: Význam přírodních věd pro výchovu.*Komenský*(9),s.166-169.
MERTA,F. 1913: Význam přírodních věd pro výchovu.*Komenský*(10),s.185-187.
MERTA,F. 1913: Význam přírodních věd pro výchovu. *Komenský*(11),s. 201-204.

3. Prostředí školy v letech 1918 – 1938

Rok 1918 přinesl všem velké uvolnění a přinesl naději na lepší zítřky. Před první světovou válkou byli učitelé a české školy plné nadějí a touhy po reformách a modernizaci a tyto plány jim zhatila právě válka. Najednou se zastavil čas v pokroku a touhám po něčem novém. Lidé nevěděli co bude zítra a proto ani plány do budoucnosti neměly příliš velkou cenu.

28. října získal český národ svou národní nezávislost. Došlo k osvobození Slováků, kteří se po dlouhé době vymanili z područí maďarského útlaku. Zrození nové samostatné demokratické republiky otevíralo nové možnosti řešení všech otázek a úkolů, které přežívaly z předchozího období. Všechny nové myšlenky byly ovlivněny duchem demokracie a svobodného myšlení. Celá společnost byla plná euforie a proto také docházelo k rychlé přeměně zákonů, tvorbě zákonů nových a k reformám. Velká reforma také čekala československé školství. Učitelé se mohli svobodně vyjádřit a také se podíleli na tvorbě Malého školského zákona z r.1922. Před jeho vznikem však proběhla spousta debat o změně ve školství. Tyto debaty, podmínky a ustanovení byly právě tisknuty v časopise Komenský, který v této době dělal prostředníka mezi učiteli a ministerstvem školství. Učitelé si zde vyměňovali své názory a efektivně se podíleli na změnách ve školském systému.

Mezi základní podmínky, které si učitelé stanovili a přáli bylo : církevní a politické věci nesmějí příliš zasahovat do resortu školství, učitelé si přáli, aby se politika nemísila do škol, protože ty měly být dílnou lidskosti, hlavním požadavkem také bylo zbavit se rakouské moci, kdy učitelé byli pod velkou kontrolou a neměli možnost projevit své názory a myšlenky. Učitelé požadují svobodu při své činnosti ve vyučování. Mezi další prosby patřilo ostrah všech symbolů, které mohly připomínat válku či násilí. Touha po mravním vyučování a osvěta, že násilím se ničeho nedosílí.

Hlavním cílem Malého školského zákona z r.1922 bylo sjednocení školství v českých zemích a na Slovensku. Došlo k řadě významných změn – stanovena povinná osmiletá školní docházka, náboženství se stalo nepovinným předmětem. Učitelé usilovali o vysokoškolské vzdělání. Byly povoleny „pokusné školy“, které propagovaly reformní myšlenky a na základě jejich poznatků mělo postupně docházet k novým a hlubším reformám. Těchto pokusnických škol bylo více než

padesát a učitelé se ocitli na pozicích průzkumníků, vědátorů, objevitelů a reformátorů. Svými příklady, výsledky ve školách a také řadou publikací ovlivnili pedagogickou praxi na mnoha školách. Velký zájem učitelů byl založený na jejich samostudiu a práci mimo školu. Učitelé měli zájem o odbornou, metodickou literaturu. Své vědomosti čerpali také z Pedagogických rozměrů a časopisu Komenský.

Nedocházelo však vždy k jednotným názorům a absolutnímu shodnutí se na reformách a nových učebních osnovách. Docházelo k velkým problémům mezi generacemi učitelů. Mladí učitelé v sobě našli po válce chuť bojovat za českou školu a smýšleli demokraticky, ale učitelé kteří byli vychováni v přísnějším režimu podle předem stanovených pravidel a sami v tomto duchu vyučovali, měli problém se novým učebním osnovám přizpůsobit. Tento rozdíl byl vidět od učitelů z vesnických škol, protože přístup k informacím, odborné literatuře a celé veřejnosti byl značně omezený.

Jde o budovatelské období, ve kterém vzniklo mnoho nových škol mateřských, základních, středních a také vznikaly školy soukromé, které měly požadovanou úroveň a připravovaly studenty pro praktická povolání ve službách a úřadech. Nová škola, činná škola, moderní výuka a individuální přístup ke všem dětem jsou hesla této doby, která se nejčastěji nesla také v časopisu Komenský. Jde cítit velká snaha obrození, i když to ne vždy šlo snadno a našli se jedinci, kterým vyhovoval dřívější systém. Časopis byl však vždy pokrokový a vhodně reagoval na dané problémy a nové reformní snahy v této době. Byl velkým pomocníkem pro školy a učitele všech škol v Čechách i na Slovensku.

3.1 Přístup učitele k žákovi jako k individualitě

Individualizace se skloňovala ve všech pádech a byla hlavním tématem prvorepublikové školy. Protože měli učitelé velmi mnoho možností, jak s žáky pracovat, uvědomili si, že by měli této příležitosti využít. O pojmu individualizace a volnosti dětí ve škole se mluvilo již před první světovou válkou, šlo však o pouhá hesla a teoretické výklady, které nebyly zavedeny a vyzkoušeny v praxi. Proto nesprávný pojem volnosti dětí do škol přinesl také mnoho zmatků. Řada učitelů si pod tímto pojmem představovala, že vyučovací hodina se promění v naprostou

volnost, kde dodržování pravidel není na místě. V tomto případě se vak učitelé dostali na pozici dozorců a hlídačů. Proto bylo třeba si tento pojem vyjasnit a stanovit jeho definici tak, aby učitelé jednali vždy za správnou věc a pochopili důležitost dětské volnosti. Školy ze staré doby spíše hájily přísnou výuku, kdy dítě pouze sedělo v lavici a mělo strach se na cokoliv zeptat, školy nové zaujímají nové stanovisko. Bylo dokázáno, že výchovně pojatá volnost dítě posiluje, vede ho k samostatné tvořivosti a rozvoji osobnosti po všech jeho stránkách. Připravuje dítě k budoucímu životu, ve kterém může uplatnit zkušenost, ke které dopěl na základní škole. Všichni učitelé proto byly v mnoha člancích nabádáni k tomu, aby jejich výuka nebyla strohá, naopak aby všichni pracovali k uvolnění dítěte. Nebylo to vždy lehké a učitel získal novou roli, nebyl pouze pedagogem, ale v takové výuce zaujímal také roli psychologa a dobrého koordinátora hodiny.

Došlo ke změně plánování a stanovování osnov. Šlo o pouhá rámcové osnovy, které podávaly učební látku jen v rysech a ve všem ostatním dávají pouze normy.¹⁹ Samotná a veškerá práce nyní neležela jen na jednom učiteli, ale teď se na chodu celé školy podílel kolektiv učitelů. Všichni se společně museli domluvit na postupech, pravidlech a normách. Co od žáků požadují, navrhovali společná hodnocení a také úkoly. Učitelé si uvědomili, že by se mělo dojít k celé reorganizaci vyučovací hodiny. Cílem občanské školy bylo, aby položila zdravý základ, ze kterého vyrostou dobří lidé a občané republiky. Na každém vývojovém stupni musí dosáhnout určitých cílů a postupně svým úsilím docházet k cílům a hodnotám nejvyšším.²⁰ Zde dochází k uvědomění si dětské individuality a té by se měla přizpůsobit vyučovací hodina a celý proces vzdělávání. Žáci by měli dojít sami k závěrům, měli by se sami svou iniciativou podílet na chodu hodiny a také by měli být učitelskými partnery. Doposud strohé vyučování, kdy učitel pouze předává informace by mělo ze škol téměř vymizet. Dochází ke snahám hledat nové způsoby a cesty, jak zapojit žáky do vyučování, jak je vhodně motivovat, aby je čas strávený ve škole co nejvíce naplňoval a také rozvíjel.

Z časopisů jde cítit tón novátorství, nadšení a snaha objevit něco dosud nepoznané. Učitelé psali své poznatky při práci se žáky. Snažili se je aktivně zapojovat do výuky. Přicházeli na stále nové aktivizační metody a měli radost

¹⁹ČERNÝ,N.1927: .Hledisko, učební látka, učební metoda.*Komenský(1)*,s1.

²⁰ČERNÝ,N.1926: Obecné poznámky k novým učebním osnovám pro školy obecné.*Komenský(1)*,s.3-5.

z výsledků, kterých dosahovali. Pořád byl vidět rozdíl mezi školami městskými a venkovskými a převážně školami měšťanskými. Každý učitel využíval těch prostředků a pomůcek, kterých měl k dispozici. Snažili se však o to, aby výuka byla pestřejší a zajímavější. A také o to, aby do školy nechodily rády jen děti, ale i samotní učitelé, kteří neměli vždy lehké postavení, protože museli vhodně reagovat na dobu, ve které vyučovali a jí se vždy přizpůsobit.

3.2 Školní hesla a boj za novou školu

Snahy o školskou reformu a vytvoření „nové školy“ zažilo české školství již v 90. letech, kdy ale politická doba nepřála vzniku nových přeměn. Z velké části šlo pouze o návrhy a touhy učitelů a o jejich ideje, jak by si představovali školství. V období po světové válce slyší celá veřejnost plány na vznik nové školy, za všech stran učitelé slyší o moderním vyučování, které dítě baví, je hlavním iniciátorem. Má být kladen velký důraz na dětskou individualitu a učitelé se dostávají do pozic rádců a kamarádů. Velkou výhodou učitelé spatřují ve vyučování pod širým nebem, či kdekoli, kde se dítě seznámí s novou látkou, pozná ji všemi svými smysly a pokud něčemu nerozumí, může se kdykoliv zeptat. Nedostávají pouze hesla, definice a spoustu jmen, ale to co jim učitel řekne, si sami mohou ověřit v praxi, zda tomu tak doopravdy je. Učitelé si často uvědomují velkou propast mezi československým školstvím a západem. Jsou nadšeni z nových reformních proudů, metod výuky a forem a sami by chtěli zavést velkou většinu z nich právě do své hodiny a své školy. Dochází k poznání reality, že naše školství je o mnoho let pozadu oproti jiným státům.

Mezi novátorskou myšlenku můžeme řadit zakládání a zkoumání škol činných, aktivních a pracovních. Jejich název je zdá být rozdílný, ale velkou část mají společnou. Bylo však nutné se s těmito novými pojmy důsledně seznámit a také je pochopit. Činná škola je výchova vnitřně cítěným projevem, kdy výchova má za úkol kultivovat všechny osobní stránky života. Mezi první metodu činné školy patřila dramatizace, která nejlépe vyhovuje dětským potřebám po stránce pohybové, psychické, fyzické, rozumové i poznávací. Je vhodná pro všechny bez rozdílu a učitelé vy jí měli používat častěji u dětí, kteří méně nadanějších.²¹

²¹ ČERNÝN.1923: K problému činné školy. Komenský(3),s.54-57.

Někdy se v časopise setkáváme s pojmem pracovní škola, jejíž podstatou je samostatná aktivita každého žáka . Ten nepřijímá vědomosti pouze pasivně , ale sám se účastní na vlastní rozumovém vývoji. Škola se snaží, aby žák procházel životními činnostmi, které by přímo a bezprostředně poskytovaly zkušenosti.

Charakteristickým rysem je, že žák neopakuje jen to, co již někdo před ním vymyslel, ale vytváří něco individuálně nového. Aby rostla osobnost žáka, je důležité, aby mu bylo dáno mnoho příležitostí k volnému a samostatnému projevu. V pracovní škole může žák uplatnit své individuální schopnosti a nadání. Důležitá je však koordinace hodiny a správně zvolené úkoly ze strany učitele.²²

Jedním ze základních požadavků, o který učitelé usilovali bylo odborné vzdělání, které chtěli získat na vysoké škole. Můžeme vyzorovat velkou snahu o změnu v oboru vědeckví a bádání. Doposud všechny prostředky, kterými pedagogika disponuje nejsou dostačující . Učitel by proto měl hledat vhodné motivy a pomůcky mimi školu, protože pouze mít školu nestačí a je třeba, aby všichni učitelé šli s dobou. V této době se našla již řada pedagogů, kteří se tomuto modelu přizpůsobovali. Nešlo však o lehký úkol, protože v době plné převratů a hledání nových cest se po učitelích očekávalo příliš mnoho. Měli vak před sebou spoustu let, kdy mohli uplatňovat své nastřádané poznatky za několikaletou praxi a mohli tyť vědomosti předávat novému pokolení.

3.3 Přírodozpyt a mikroskopie

V časopise Komenský je v tomto období vyučování přírodopisu a přírodozpytu zařazeno do samostatné rubriky s názvem Věcné nauky. V každém čísle je přírodopisu věnovaná velká část. Učitelé si vyměňují své názory a zkušenosti, také seznamují se školami a praktikami ze západu a chtějí se alespoň částečně jejich způsobům přiblížit.

S tvorbou nových rámcových osnov docházelo také změnám ve vyučování přírodopisu. Řada učitelů byla přesvědčena, že právě v přírodovědě je největší chaos, zmatek a neuspořádanost učiva. Nové osnovy tuto situaci příliš nevylepšovaly. Rozvržené učivo bylo příliš roztríštěno do mnoha velkých celků, které na sebe nenavazovaly a byly velmi obsáhlé, po didaktické stránce byly málo učleněné.

²² ČERNÝ,N.1937/38.Pracovní škola, její vývoj a různá pojetí.Komenský(8),s.281-284.

Učitelé neustále hledali cesty, jak zkvalitnit vyučování, aby rozvíjelo dětskou osobnost. Hlavní činnost, o kterou se učitelé mohli opírat, bylo vyučování v přírodě. Nešlo o zcela nový poznatek. Tato metoda se využívala již dříve, dnes však docházelo k nabádání, aby tak vyučovali všichni učitelé z mnoha důvodů. Velká většina předmětů vyžadovala plné soustředění dětí, celý den seděly v lavicích, podmínky všech škol nebyly dobré. Děti byly často bledé a pokašlávaly a učitelé dávali vinu školnímu zaprášenému prostředí. Také pohybová aktivita dětí během celého dne byla velmi nízká. V této době se v přírodě vyučovalo již v mnoha zemích v Evropě a také Americe, postupně se s tímto vyučováním seznamovali také učitelé na českých školách. Hlavním nabádáním učitelů bylo, aby školy šly neustále kupředu, měly se vylepšovat po materiální stránce. Chtěli, aby školy nebyly stavěny pouze v centru velkých měst, ale na okrajích či vesnicích, kde je to blíže k přírodě. Pokud školy byly ve velkých městech, měli si zřizovat školní zahrady, pracovní kouty či malé pracovní třídy, kde by se děti mohli aktivně zapojit do výuky. Také spolupráce s městem a práce na polích byla velmi oceňována a zařazována do výuky.

Doba ve které se rozvíjeli přírodní vědy na sebe nenechala dlouho čekat a postupem let nestačili při vyučování pomůcky, které si doposud vyráběli učitelé sami ve svém vlastním čase. Dítě se v této době má učit přírodovědě jedině tomu, co vidí makroskopicky nebo mikroskopicky a co mu bylo současně předvedeno po stránce biologické a funkcionální. Nestačilo pouze odříkávat teorie, které jsou už dávno překonané. Je důležité vštěpovat do paměti smysl učiva. Doba žádá do škol studium přeměn funkcionálních a energeticko-chemických. To má velký význam pro výchovu, protože v samotné přírodě může aplikovat své poznatky.²³ Aby však výuka byla kvalitní po všech stránkách, je třeba ji doplňovat vhodnými pomůckami, již nestačili samotné přírodniny, ale velmi využívanou pomůckou v této době byl mikroskop. Mikroskopie byla základem vyučování přírodovědě na všech školách. Nestačil jen jeden a bylo zapotřebí zakládat speciální laboratoře ve kterých byly alespoň dva mikroskopy a také mikroskop mineralogický. To, co si děti v přírodě našly, teď mohli pozorovat ve skutečné velikosti a tak se mohli blíže seznámit s danou problematikou. Učitelé si dávali za cíl, aby se přírodopis vyučoval vždy s dobou, aby učitelé byly informování o nových objevech a poznatcích. Škola se měla postupně zdokonalovat a přizpůsobovat tvořivějšímu vyučování. Práce mezi

²³ ČERNÝ, N. 1928/29: Mikroskopie a reforma přírodovědného vyučování. *Komenský*(1), s.16-19.

učitelem a žáky byla smysluplnější. Můžeme se v časopise dočíst spoustu zajímavých nápadů, které by se daly aplikovat a použít i v dnešní době. Učitelé v přírodopise pracovali se žáky také ve skupinách, mohli se oprostit od tradičního vyučování a všichni se cítili ve výuce uvolněněji, proto také stihli více práce. Vyžadovalo to však, aby učitelé byli vzdělaní a neustále rozvíjeli své schopnosti a dovednosti, aby byli dobrými koordinátory ve výuce a také byl kladen velký požadavek na školu, která měla zabezpečovat materiální stránku a vybavenost tříd.

4. Prostředí školy v období okupace

„Vydáváme tento časopis za tísnivých poměrů, kdy se zdá, že vše je ztraceno. Ale nesmíme se oddávat pesimismu - musíme dále žít. V dětech je národ věčný. Je třeba, abychom tento věčný život národa v nich pojistili. Učitel nemá času na hořekování nad minulostí ani nad přítomností, neboť musí připravovat budoucnost. A této ideji věnujeme i dále svůj časopis. My českoslovenští učitelé setrváme na svých místech. Pro nás platí slova Hodžova, pronesená sice za šťastnějších chvil, ale platná dosud : „Nejhoršími nepřáteli svého národa jsou vždy lidé malé víry“. Národ se nesmí bát. Národ je národem, pokud věří v sebe a svou sílu. Chceme všichni společně pracovat k tomu, aby všude místo neplodné pochybovačnosti nastoupila naděje v lepší příští, místo rozvratné malomyslnosti nastoupila odhodlanost a místo unavujícího poraženectví pevná víra a jistota v sebe, jistota o úspěchu poctivé práce“²⁴

Něšlo o lehké období ani pro redaktory časopisu, kteří byli podrobena přísné cenzuře. Museli zařadit rubriku, která byla věnována výhradně němčině, její didaktice a její výuce. Až po skončení útrap se z časopisu můžeme dozvědět, že redakce těch pár let, které vydávala vydržela jen proto, aby duch učitelství nevymizel a aby pomocí tohoto časopisu dodala naději v lepší dny. I přes cenzuru se snažili do textů schovat symboly víry a naděje, aby učitelé pochopili a žili s nadějí, že nic není ztraceno. Přes velký odpor museli psát více o němčině, ale i přesto se redaktori a autoři článků snažili psát vždy jen to nejnútnejší a byli rádi, když článek prošel komisí.

Všechno úsilí, které bylo vkládáno do pedagogiky a škol bylo přerušeno na šest let fašistickou okupací, která měla nejen pro školství, ale pro celou společnost a zemi neblahé důsledky. Ve školství docházelo k přeměně systému, ve kterém hrála hlavní roli germanizace po všech jejích stránkách. Velkou snahou německé nadvlády bylo převychovat českou mládež.

Byly provedeny rozsáhlé zásahy do českého školství. Došlo ke zrušení mnoha českých škol během krátké doby. Mnoho českých učitelů bylo propuštěno či popraveno a do škol se dostali učitelé němečtí, vyučovala se němčina jako povinný jazyk a také spousta jiných předmětů byla vyučována v němčině. Na tuto situaci

²⁴ ČERNÝ, N. 1938/39: Do nové práce. *Komenský*(3), s. 49.

reagovala společnost a učitelé aktivně a probíhaly demonstrace, které vedly německé úřady k dočasným řešením, ne však na dlouhou dobu. Docházelo k masivním revizím učebnic. Všechna témata, která se týkala historie české republiky musela být odstraněna. Všechny symboly, mapy či obrazy a fotky prezidentů museli být zničeny. Nesmělo se vyučovat dějepisu a dějinám české a slovenské země ani zeměpisu, historii literatury či zpívat české lidové písně nebo hymnu. Česká krajina se proměňovala na součást Velkoněmecké říše. Nacisté také chtěli, aby německé vysoké školství bylo na předním místě před školstvím českým. Zpočátku byly na školy pověřeni němečtí komisaři, po listopadu r.1939 byly vysoké školy zavřeny. Lidé se s touto situací nesmířili, ale ani časté demonstrace a protesty demokraticky smýšlejících lidí nepomohly. Pokud se dostali do střetu, spousta mladých lidí byla zastřelena či odvedena do koncentračních táborů. Nešlo o lehkou dobu a vzdělání bylo omezeno pro všechny, zvláště pro děti z židovských rodin. Školské budovy obsadily z velké části oddíly SS a vojsko. Rapidně klesaly počty studentů na všech školách, organizace nižšího stupně škol byla upravena podle německých příkazů.

Poslední roky nacistické nadvlády v českých zemích, které byly charakteristické svou krutostí a pošlapáním českého národa zdevastovaly české školství. Neustále docházelo k zabírání školských budov německými vojáky, zhoršovaly se materiální podmínky škol, které byly potřebné k práci a výuce. Navyšoval se počet učitelů a studentů středních škol, kteří museli plnit spoustu práce i mimo výuku. Byly jim přidělovány nesmyslné úkoly, které sebou přinesly také řadu obětí. Rušily se poslední ročníky a chlapani byli povoláni k pracovním povinnostem, pracovali na odstraňování následků náletů na našem území i mimo ně. V zimních měsících se často na školách nevyučovalo, protože jim byly zakázány všechny dodávky paliva.

Za nepřítis dlouhou dobu z pohledu dějin došlo k tragickým následkům, změnám, devastacím, zničením všeho, co bylo vybudováno. Inteligent smýšlejícím lidem, kteří se podíleli na rozvoji školství zůstali jen oči pro pláč. Po roce 1945 vypadalo školství jako zpustošené, proto bylo potřeba jej co nejdříve a nejrychleji změnit. Po osvobození k tomu byly vytvářeny podmínky, a tak bylo zahájeno další období v životě školství.²⁵

²⁵ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1992, s. 131.

4.1 Význam učební látky v soudobé škole

V počátku druhé světové války jsou učitelé plní skepse. Přemítají si roky své práce a snahy povznést československou školu na tu nejvyšší možnou úroveň a teď se ocitají znovu na samém začátku. Spíše často uvažují nad myšlenkou, zda má smysl plánovat a vychovávat pro budoucnost. Za hlavní problém považují výchovný cíl. V časopisech často veřejně polemizují nad tím, jaký typ člověka vychovat, jak vést člověka, aby byl schopen zasahovat do životního dění a zda vůbec má smysl se o něco takového pokoušet. Setkávají se s nedůvěrou ve výchově, protože inteligentní lidé, ti na které výchova působila ze všech nejdéle, ti nehrají v období války vůbec žádnou roli. V celých společenských systémech je inteligence potlačena na podřadnější místo. V této době chybí kritická rozvaha, nedostatek samotného rozhodování a odvaha k němu. Toto období je také charakteristické rozvojem tisku, radia a filmu a podléhá velkou mírou vlivu hesel, které mají nahradit samostatné lidské myšlení. Učitelé se domnívají, že je zapotřebí, aby tato doba disponovala rozumem, jasností, samostatností a právě škola by měla být hlavním nositelem těchto vlastností.

I přes těžkou dobu se nezastavil čas na všech školách a hledá se vhodná motivace, aby se pracovalo autonomně z vlastní iniciativy, z vlastního impulsu. Šlo o jeden z nejtěžších problémů na všech školách. Existovala řada reformních směrů, které motivovaly veškerou probíranou látku různými způsoby. Všechny však zdůrazňovaly více systém učení individuálního. Kdy se doporučuje a nabádá k tomu, aby dočasné vyučování skupinové bylo nahrazeno učením individualizovaným, které je v době velkých rozdílů mezi žáky velmi vhodným pomocníkem. Důležité však je, aby učitel znal dobře všechny své žáky, které učí. Pomocí individualizované výuky může pracovat s každým jednotlivě podle jeho schopností, nadání a talentu. Škola chce vést žáka k samostatnosti, samoučení, sebekontrolé a kázni.²⁶ I když se tato individualizovaná výuka v době války hodně prosazuje, je z časopisu a z reakce učitelů jasné, že ne vždy je vhodně používána a z řady učitelů pochopena. Nebylo přesně ujasněno za jakých podmínek má probíhat, jak přesně má učitel pracovat s každým žákem zvlášť a co mají dělat ostatní žáci. Zejména v přeplněných třídách, kdy měl

²⁶ ČERNÝ, N. 1940/41: Individualisované učení..Komenský(7),s.197-199.

učitel padesát dětí docházelo k mnoha problémům s udržení pozornosti všech žáků a nedalo se pracovat podle stanovených zásad. Učitelé nebyli schopni tento nápor zvládat a věnovat se všem podle jejich potřeb během jedné vyučovací jednotky. Dochází k radám a řešením jak tuto situaci zvládat a jak si uzpůsobit hodinu tak, aby individualizovaná výuka přinášela žákům i učitelům radostné a pracovní dynamické ovzduší, ve kterém se každý jedinec rozvíjí po všech stránkách a dosahuje po lepší cestě ke svému cíli. Mezi základní požadavky patřilo, aby učitelé vhodně volili pracovní úkoly. Ty by měly být jasné, srozumitelné, zřetelné, praktické a přehledné. Dále tyto úkoly musely být bezpodmínečně kontrolovány a hodnoceny. Nové učivo se muselo neustále opakovat a procvičovat na mnoha příkladech. Bylo zapotřebí využívat nejrůznější metody a způsoby práce. Mezi nejzásadnější podmínku správného individualizovaného učení lze pokládat učitelovi schopnosti, kdy docházelo k proměně jejich profese přechodu od tradiční výuky k moderní.

4.2 Cíle přírodopisu

Ani přes těžké období, které pro všechny znamenalo čekání na lepší dny se v časopise Komenský neopomínalo psát o pokrocích v přírodních vědách, jejich cílech, úkolech a nových změnách. Přestože v období od r.1938 – 1943 nenalezneme mnoho článku, které se věnují samostatnému přírodopisu či přírodním vědám, můžeme z nich zaznamenat další posun a hlavně důležitý význam i v probíhající válce.

Přírodopis byl považován za předmět, který měl nejvyšší výchovnou hodnotu. Hlavním úkolem školy bylo, aby se rozvíjela s dobou a poskytovala žákům dostatečně materiální prostředí. Ve výuce přírodopisu by se měly promítnout nejnovější vědecké poznatky. Ne vždy tomu tak je. Na mnoha školách se pořád učí pouze podle literatury, která už je mnoho let stará a v nových pokusech se přišlo na mnoho nových zákonitostí, které však učitel svým žákům dále nepředává. Mnoho škol se bálo vyučování živé přírody a učitelé raději odpřednášely kvanta teorie. Vědecky řízená škola by měla uplatňovat všechny složky, které vedou

k harmonickému rozvoji všech žáků po stránce duševní a tělesné a právě přírodopis je ideální předmět, ve kterém se dá této podmínce vyhovět.²⁷

Cílem přírodopisu bylo vychovávat žáky k lásce přírodě, k chápání její zákonitosti a krásy i pochopení jaký má význam pro člověka. Jde o cíl, který se ne vždy shodoval s napsanými osnovami. Učitelé si stěžovali na neodbornost osnov, které stanovují lidé bez patřičného vzdělání či bez zkušeností. Některé osnovy jsou psány tak dopodrobna a do sebemenších detailů, že jim v řadě velkých měst či naopak malých vesnicí bez patřičného vybavení nelze vyhovět. Proto se pan Pastejřík, autor článků přírodopisných snaží nabádat učitelé k tomu, aby se vždy snažili o splnění cíle a obsažené osnovy brali jen jako pomocnou ruku, když si nebudou vědět rady. Samu by si měli zvolit, co je pro děti nejlepší, tak aby se naučili všemu potřebnému.

Tak jako se v této době upřednostňovala individualizovaná výchova ve všech předmětech, tak právě v přírodopisném vyučování byla vyzvedána výuka skupinová. Kdy práce ve skupinách dokonale umožňovala, aby si žáci mohli osvojit dané učivo, aby si ho ověřili pokusy, které později využijí ve své budoucnosti. Skupinové vyučování v přírodovědě rozvíjelo živou činnost všech žáků ve třídě.²⁸ Docházelo také k častému nabádání na vhodnější výstavbu škol a jejich vybavení. Protože prostředí škol neodpovídalo potřebným podmínkám pro vhodnou výuku. Ve velkých městech mohly školy zřizovat malé zahrádky či záhony různých druhů rostlin. Je to pro výuku přírodopisu to nejlepší. Děti se mohou o tyto rostliny starat a také školy by měli z toho užitek, např. zakládáním ovocných sadů. Neustále bylo připomínáno, aby školy dbaly na své okolí a zúrodňovali co nejvíce volné půdy kolem školy.

V období války šlo však o těžký úkol, protože školy se bály o svou existenci, měly omezený přístup k prostředkům. Byly rádi pokud se jejich škola nezavřela a výuka mohla alespoň v rámci možností probíhat. Proto také článků o zvelebování škol nebylo příliš, ale šlo jen o zmínky z počátku války, kdy učitelé ještě netušili, co je ještě všechno čeká a na jak dlouhou dobu.

²⁷ ČERNÝ,N.1938/39: Jak zařídit přírodopisné vyučování, aby hovělo výchovnému plánu národní školy.*Komenský*(1),s.14-18.

²⁸ ČERNÝ,N.1939/40: Přírodověda v pracovní škole.*Komenský*(9),s.266-268.

5. Školství a výchova v lidově demokratickém Československu

Časopis začal opět vycházet po téměř tříleté odluce. Vychází za jiných poměrů v jiném ovzduší a z úvodu časopisu lze cítit úlevu, že je vše za nimi. Doba druhé světové války v každém zanechala hrozivé vzpomínky. Tak jako se otřásala půda pod každým státem a všichni vyčkávali, jak to s nimi dopadne, tak se otřásala také půda pod redakcí časopisu. Bylo velmi těžké vyjít vstříc všem pravidlům a příkazům z německých řad. Museli být otištěny různé přednášky a vystoupení, které se redaktoři snažili zúžit jen na to nejnútnejší, aby časopis mohl vyjít. Vždy se snažili psát tak, aby nebyli poslání do koncentračního tábora či rovnou na smrt. Zároveň však chtěli, aby časopis sloužil převážně učitelům a veřejnosti, která se zabývala školou a ne německým vůdčím. Neustále hledali způsob jak vhodně obejít způsob a jak se nejlépe vyhnout povinnostem, které jim byly ukládány. Byla to však také doba víry v učitelstvo, víra ve které správní lidé dokáží posoudit správnou a smysluplnou věc.²⁹

Konec války a osvobození naší republiky znamenalo zahájení obnovy všeho zničeného. Dělo se tak na základě Košického vládního programu z dubna r.1945. Tento program stanovoval základy pro rozvoj v osvobozené republice. Došlo k vyhlášení demokratizace ve vzdělání. První kroky po válce směřovaly k tomu, aby se co nejdříve zahájilo vyučování. Nešlo však o snadný úkol, protože řada škol byla zdevastovaná, vykradená a poničená. Některé školy zůstali zcela prázdné, bez jediného kousku nábytku. Všechny tyto potíže se překonávaly rychlým tempem díky společné práci všech lidí. Ze škol byly odstraněny všechny nacistické symboly, došlo k revizím učebnic a učebních pomůcek, zrušeny válečné předpisy a zpočátku se vyučovalo podle osnov, které platily před válkou. Rychlým tempem se rozšiřovala nabídka škol, vznikaly nové učňovské obory, otevřely se vysoké školy, kde také byly zakládány nové obory. Politika byla úzce spojena s pedagogikou a rozvojem školství. Od nástupu komunistické strany do čela československé republiky byla výchova socialistického člověka na prvním místě. Návrh školského zákona byl však přijat až r.1948 a z vítězila v něm předloha jednotné uniformní školy. Byly zřizovány pedagogické fakulty při vysokých školách a otevřely se pedagogické ústavy v Praze, Brně a v Bratislavě. Úkoly, které měly plnit učitelé nebyly lehké, muselo dojít k celkové přestavbě výchovné soustavy. Zařadili se do výuky otázky mravní výchovy, polytechnické,

²⁹ HORÁK, O. 1946/47: Po třech letech. Komenský(1), s. 1-4.

estetické a tělovýchovné. V časopise Komenský se tyto otázky objevovaly ve velké míře a taky se hledaly cesty, jak zlepšit výchovně vzdělávací proces. V padesátých letech prošlo školství vývinem změn školské soustavy, zkrátila se docházka a upravilo se vzdělávání učitelů. Pedagogika navazovala na pokrokové tradice minulosti a orientovala se na sovětskou pedagogiku, která ovlivnila velkou část osnov, učebnic a vyučovací proces na všech školách.

Dochází k velkému rozvoji pedagogiky jako vědy. Pedagogové spolupracovali s jinými vědními obory, z největší části s psychology. Nejvíce se opírala o vývojovou a pedagogickou psychologii. Vznikalo mnoho odborných publikací a také nové hraniční disciplíny.³⁰

5.1 Učitelé – armáda socialistické osvěty

Prvky komunistické výchovy se promítly do celého resortu školství. Učitelé byli přirovnáni k armádě socialistické osvěty a nesli poslání. Učitelé měli předepsané a svázané ruce v tom, čemu budou vyučovat. Výchova se prolínala politickým smýšlením. Učitelé proto politické myšlenky museli také vhodně formulovat a předávat svým žákům. Mezi ty nejzákladnější patřilo uvědomění se, že lidový demokratický stát usiloval o vybudování socialismu později komunismu, škola musela být politická, dětem vhodně vysvětlit perspektivu socialistického budování, umět u nich vypěstovat pevnou vůli a vzbudit, že nejzáslušnější čin je pracovat pro blaho všech, ne pro sebe. Od učitelů se očekávalo, aby byli úzce spjati s pracujícím lidem ve městech i na vesnicích, aby čestně plnili úkol vychovat mládež v uvědomělé, čestné a statečné budovatele socialismu.

Velká část článků v časopise se věnovala otázce výchovy v duchu komunistickém. V časopise můžeme najít mnoho hesel komunistické vlády. Jedním z prvků výchovy v této době byla výchova, která měla vést žáky k práci ve skupinách a společnými silami se podílet na rozvoji republiky pro blaho všech na úkor sebe. Vzdělání bylo přístupno všem bez rozdílu. Školám bylo vytýkáno, že se příliš separují od běžného života. Žákům by měla být věnována láska k vědě a k práci, převážně k práci fyzické, měla by být vytvářena úcta k pracujícím a starším lidem. Mezi další úkol, který škola musela splňovat bylo vytváření komunistického názoru a vědeckého světového názoru, s tím bylo třeba začít již u dětí na národních školách, vychovávat

³⁰ MÁTEJ, J. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľství, 1976. s. 423-425.

děti v duchu komunistické morálky, zejména výchova k socialistickému vlastenectví a proletářskému internacionalismu.³¹

Po mnoha šetřeních a kontrol ze stran inspektorů došlo vedení strany komunistické k názoru, že výchova neprobíhá zcela podle jejich představ. Ve výchově jim chyběla harmonie, byly špatně volené formy výuky a metody, ve školách vládla nahodilost a výuka a výchova podle stanoveného systému. Z mnoha článků se dočítáme, že školám chybí pevné stanovení výchovné práce. V popředí výuky by měla stát výchova komunistická – jejím úkolem je vychovat komunistickou bytost, která bude sloužit své vlasti. Hlavní metodou této výchovy je metoda přesvědčování a příkladu. Tato metoda se měla uplatňovat nejčastěji a nejdůsledněji, protože spoléhala na přemýšlivost a iniciativnost pracujících lidí. Velkou výhodou měli učitelé na národních školách, protože jejich žáci byli ve věku, kdy přesvědčovací metoda na ně měla největší vliv. Učitelé měli za úkol používat co nejvíce příkladů z denního života, vytvářet u dětí vztah k společnosti, k jednotlivým lidem, k přírodě a lidským výrobkům.

Metoda povzbuzování je další metoda komunistické výchovy. Byla úzce spjata s mravní výchovou, kdy sovětské city byly podřizovány ušlechtilému ideálu a to bylo být prospěšný pro společnost a vytvářet pro ni materiální hodnoty. Nejzásadnějším úkolem byla výchova pracovní, která byla zdůvodněna rychlými změnami v ve výrobních vztazích, které nastali při změně materiálně technické základny socialismu. Sovětská škola dostala za úkol organizovat pracovní výchovu v sepětí se životem, v sepětí s materiálně technickým rozvojem komunistické výstavby.³²

Byl kladen velký důraz na individuální pomoc učitele pro své žáky. Doba si žádala za své, aby byly vzdělávání a vychovávání všichni bez rozdílu. Na druhou stranu si však uvědomovali, že každé dítě je zcela jiné a proto nemohou splnit osnovy všechny děti stejným tempem. Proto měli učitelé za úkol se dětem nejen nadaným a rozvíjet je tak, aby dosáhli ještě větších cílů a ve škole nezakrněli, ale převážně také dětem méně nadanějším, kteří mnohonásobně potřebovali individuální učitelův přístup.

Byly vydávány nové učebnice, které reagovaly na učební osnovy, kde základním principem bylo modernizovat výchovu a jít s dobou. Ve velké většině škol však přetrvával tradiční charakter výuky. Aktivita v hodinách stála pouze na učitelích, naopak žáci byli aktivní velmi málo a jejich zapojení do výuky či rozvíjení tvořivého

³¹ UHER,B.1959: Vznesené úkoly komunistické výchovy.Komenský(1),s.1-2.

³² UHER,B.1959: K sovětským osnovám výchovné práce.Komenský(1),s.2-12.

myšlení bylo na minimálním stupni. Vybavení všech škol také nesplňovalo požadavky. Objevovala se velká prohlubeň mezi vybavením domácností a škol. Technické prostředky už měla většina rodin, žáci na to byli zvyklí a přišli do škol, kde opět jen seděli a poslouchali učitele. Tady docházelo k zásadní chybě, kterou si učitelé uvědomovali. Sdělovali si v časopise své názory a zkušenosti a prosili o více možností a prostředků, jak školy lépe zmodernizovat, aby mohli vychovávat tak, jak si ministerstvo přeje.

Často také vyučují nekvalifikovaní učitelé a projevují se neblahé důsledky úplné feminizace škol na I.stupni národních škol.³³

5.2 Důležitost přírodních věd

Vyučování přírodním vědám mělo v tomto období nejen praktický význam, ale hrálo roli také v boji proti pověrám, v boji za osvojení vědeckého světového názoru. Úkolem učitelů bylo žáky učit chápat přírodu na podkladě nejpokrokovější vědy a vychovávat mladé lidi jako přetvořitele přírody. Jedním z nejdůležitějších znaků socialistické výchovy bylo důsledné uplatňování zásady vědeckosti. Jedním z důležitých znaků bylo žákům ukazovat vědeckou hodnověrnost, kdy se učitelé opírali o učebnice. Dětem bylo třeba ukazovat, aby chápali svět po materialistické stránce. Učitelům bylo vytýkáno, že se ve vyučování používá mnoho antropomorfismu, kdy učitelé dávali zvířatům lidské vlastnosti, oživovali neživou přírodu a vše zahalovali do pohádek. Docházelo k názorům, že dítě na národní škole by mělo vidět svět takový jaký je, aby si utvořili na základě poznání věcí vlastní názor. Mezi další často vytýkanou chybu v hodinách přírodopisu bylo používání teologického principu při popisu jedinců živé přírody. Učení v přírodovědě se na národních školách mělo vyučovat za pomoci všech dostupných pomůcek a didaktických technik, nemělo se opírat pouze o slovní výklad učitele.³⁴ Mělo docházet ke tvořivé a smysluplné práci mezi učitelem a žáky.

Velký důraz byl kladen nejen na dobu vyučování, ale z velké části také na dobu mimo vyučování, volný čas dětí, který měli trávit aktivně a dále se rozvíjet. Zde můžeme zaznamenat výrazné změny výuky přírodopisu s předešlými obdobími. Práce mimo vyučování mohla probíhat ve formě exkurzí, přírodopisných kroužků. V těchto

³³ UHER, B. 1960: Současný stav výchovy a vzdělání na I.stupni. *Komenský*(10), s.385-396.

³⁴ UHER, B. 1952/53: Bojujeme proti přežitkům ve vyučování přírodopisu. *Komenský*(8), s.250-252.

zájmových kroužcích děti aktivně prohlubovaly své znalosti, vytvářely si specifický vztah k přírodě.³⁵ Mezi další aktivity konané mimo vyučování patřily společensky užitečné práce, měly za úkol učit děti lásce k práci, vedly k podřizování oslonách zájmů celému kolektivu, vychovávaly k uvědomělé kázni, k pracovní organisovanosti a k úctě k veřejnému majetku. Škola, která dávala žákům předepsané znalosti z oblasti přírodních věd byla povinna připravovat děti pro jejich budoucí praktický život.³⁶

Docházelo k zakládání koutků živé přírody ve třídách, bylo třeba aby takový koutek měla každá třída. I ty, které chodí často do přírody či na pole, protože přes zimu zastoupily právě živou přírodu. Tyto koutky měly být malými laboratořemi pro vyučování o rostlinách a živočiších. Velkou výhodou bylo, že se učitel nemusel opírat pouze o své poznatky a učebnice, ale změnila se celá vyučovací hodina, kdy žáci se mohli bez dotazování volně pohybovat po celé třídě. Pracovali ve skupinách, prováděli pokusy, následně si vedli záznamy a tyto pracovní koutky vykazovaly velmi dobré výsledky, proto se o nich vedla velká diskuse během několika let v časopise *Komenský*. Učitelé si zde vyměňovali názory jak tyto koutky mají zařízené, jak s dětmi pracují. A nabádali také své ostatní kolegy, aby s jejich zřizováním dlouho neotáleli.

V časopise se často můžeme setkat s pojmem Mičurinská výchova. Měla za úkol, aby děti co nejvíce poznaly přírodu, aby v nich rostla touha přírodu přetvářet, měnit a ovládnout. Tato výchova probíhala v kroužcích na školách a v pionýrských skupinách. Toto pojetí výchovy mělo být skutečným pomocníkem socialistické výchovy. Mezi další nový pojem patří kalendář přírody. V tomto případě jde o pomůcku, která je využívána dodnes a může zpříjemnit a dětem přiblížit dění v přírodě podle ročních období. Žáci dostávali také dlouhodobější úkoly, měly pozorovat určitou část přírody v průběhu časových celků a své poznatky přednášeli přede všemi ve třídě. Na základě jejich poznatků si společně vytvářeli tyto kalendáře přírody.

³⁵ UHER, B. 1951/52: Přírodovědné práce v době mimo vyučování. *Komenský*(4), s. 97-102.

³⁶ UHER, B. 1950/51: Společensky užitečné práce ve spojení s poznáváním přírody na sovětských školách. *Komenský*(10), s. 495-496.

6. Prostředí školy v letech 1969-1989

Na počátku školního roku 1968 dochází v časopise Komenský k bilanci předešlých let. A konstatuje, že škola byla do značné míry svázaná v mnoha věcech, chyběla ji značná volnost, svoboda a demokracie. Rozvoj učitelů neprobíhal podle jejich přání a proto ani výuka nebyla tak efektivní, jak by si sami přáli. Dochází k uvědomění si, že je zapotřebí změna, která by se týkala ideového smýšlení a politické jednotnosti. Kdy právě jednotnost je považována základní pilíř demokratické společnosti, měla se projevovat ve vzájemném propojení jednotlivých stupňů škol, tak aby žáci měli jednodušší a plynulejší přechod z jednoho vývojového mezníku ke druhému. Bylo považováno za důležité, aby byl vytvořen prostor pro toleranci v oblasti metod a forem pedagogické činnosti, aby učitelům byla poskytnuta plná svoboda myšlení.

I když si učitelé mysleli, že se jejich volnost naplní, opět na národ čekaly roky diktování a plánování, které vymýšleli nepedagogicky změřením lidí. Pokračovala výchova v duchu marxisticko-leninském. A cíle byly téměř totožné s dobou po druhé světové válce. Z časopisu však můžeme pozorovat jisté změny ve školství, vznikaly nové předměty, měnil se přístup práce, vybavenost škol a tříd. Neustále se hledaly nové cesty a metody, jak vyučovat. Jak udělat práci tak, aby byla co nejefektivnější a naplňovala obě strany výchovně vzdělávacího procesu.

6.1. Učitelé a vyučovací hodina

Z časopisů se dozvídáme, že povolání učitele s postupnými roky a dobou ve které žijí velmi rychle proměňuje a spíše upadá. Sami učitelé se domnívají, že je to tím, protože se jejich práce nedá uchopit či nějak vyčíslit. Školy působili jako samostatné jednotky a příliš se nezapojovali do společných akcí a ani komunikace mezi rodinou a školou nebyla na dobré úrovni. Učitelé se snažili tuto situaci napravit a chtěli, aby se na učitelské povolání pohlíželo opět s určitým respektem a uznáním. Pořád byla doba, kdy učitelé měli svázaný ruce a pravidla byla diktována, nacházely se však nové způsoby, formy a metody, jak situaci ve školství napravit. Z článků jde cítit naději a ochota podílet se na neustálém rozvoji, protože je důležité, aby školy byly součástí celé společnosti uznávány a také vysoké vzdělání, aby bylo ceněno.

Zaváděli se nové výukové metody, které se zkoušeli na 1.stupni základních škol, tyto školy a samotné třídy nesly název experimentální. Upravovaly se učebné osnovy, tiskly se metodické příručky. Do této doby byli rodiče s výukou svých dětí značně nespokojeni. Již však po prvním roce změn a pokusů o novou školu byli vidět patrné výsledky. Upravená látka byla pochopena z obou stran, učitel vysvětlovat s nadšením a žáci se do výuky zapojovali do výuky více.

Často se setkáváme s pojmem problémového vyučování, které učitelé mnoho využívali. Bylo zařazeno do progresivních metod a forem práce v moderní škole. Modernizace vyučování viděla snahu progresivními metodami, formami a prostředky jako vhodnou cestu pro rozvoj a posun kupředu. Ulehčila žákům rychlejší a jednodušší osvojení si nové látky a pomůcek, aby jejich vědomosti byly na lepší úrovni a aby také byly hlubšího a trvalejšího rázu. Progresivní metody také pomáhaly k tomu, aby žáci pracovali se zájmem, s chutí a radostí a aby cítili potřebu, že chtějí vědět stále více. Často v časopisech dochází ke srovnání tradiční výchovy a vyučování s moderním. Problémové vyučování bylo charakterizováno jako metodický postup, při kterém se žákům učební látka nepodávala ve formě hotových poznatků, ale v podobě určitých problémů, které žáci měli řešit a tímto řešením si nové poznatky osvojit. Aby však toto poznání a získání nových vědomostí bylo efektivní, je velmi důležitá práce učitele. Musel vhodně motivovat a řídit celou hodinu tak, aby využili každé chvíle. Tyto změny však musely být odrazem. Často se při problémovém vyučování pracovalo ve skupinách. Bylo velmi využíváno a pomáhalo k zefektivnění výuky. Podporovalo socializaci vyučování, zakotvení společenských forem práce do vyučovacího procesu.

37

Celkově se postupně měnil charakter vyučovací hodiny, docházelo stále ke snahám a hledáním cest, jak zapojit žáky co nejvíce do výuky tak, aby nebyli pouze pasivními příjemci informací. Stalé častěji se z článků a rad učitelů můžeme seznámit s návody, jak efektivně hodinu využít. Velkým pomocníkem byly nové učebnice a také pomůcky, pracovní kouty a celkově lepší prostředí třídy a celé školy. Vždy však záleželo na povaze a motivaci učitele, protože on byl hlavním činitelem toho, jak celá výuka a vývoj žáka bude probíhat.

³⁷ KŮRFIRST, J. 1969/70: K moderním vyučovacím metodám z hl'adiska novej koncepcie ZDŠ. *Komenský*(5), s.129-138.

6.2 Marxistický vědecký světový názor

V přírodovědných předmětech bylo hlavním úkolem v mnoha letech až do pádu komunistické strany formovat v dětech základy marxistického vědeckého světového názoru a pěstovat v nich komunistický vztah k práci. Tento cíl se mohl splnit jen tehdy, pokud škola a učitelé používali a hledali stále nové formy a metody, které odpovídaly pokroku biologických disciplín. Především se zdůrazňovala metoda vlastního pozorování a pokusu. Velmi se probíralo a doporučovalo používání mikroskopů, pozorování lupou, demonstrační ukázky přírodnin, různé mikroskopické techniky v kolektivu žáků.³⁸ Velkou změnu ve vyučování přírodních věd je samostatné vyučování přírodovědy, která od třetí třídy na základní škole nahrazuje vlastivědou. Má poskytnout ucelené počáteční přírodovědné vzdělání a zajistit s ním spojenou výchovu. V celé struktuře byl kladen důraz na to, aby vyvozené pojmy byly věčně správně chápány. Dosažený stupeň přírodovědného poznání vyžadoval, aby lidé, kteří byli v různých místech společenské dělby práce, uměli využít výsledky přírodních věd. Přírodověda byl živý předmět, otevřený aktuálním problémům. Cílem bylo po všech stránkách dobře připravit žáky pro život i pro další vzdělávání.³⁹ Zde se však naráželo na velký problém, protože vyučování přírodovědy se mělo uskutečňovat na všech národních školách ve školním roce 1978/1979. Chyběli však kvalifikovaní učitelé, protože se změnila celá koncepce tohoto předmětu. Dalším problémem se staly nedostatečně vybavené školy. V osnovách bylo stanoveno, že žáci musí pozorovat všemi svými smysly. Zapojit se do experimentů a provádět pokusy, tomu však ne všechny školy mohly vyhovět. Proto docházelo k debatám jak tuto situaci vyřešit, mnoho učitelů navrhovalo, aby se zakládaly při každé škole laboratoře, které budou splňovat podmínky učebních osnov. Mnoho článků je věnovaných této problematice, jak by tyto laboratoře měly vypadat, co by měly obsahovat a jak by učitelé měli s žáky pracovat. Protože šlo o něco zcela nového a doposud nevyzkoušeného. Proto se prostřednictvím časopisu učitelé z celé Československé republiky radili, vyměňovali si názory a debatovali o tom, jak vypadá jejich výuka a jak jsou žáci novým prostředím a novými pomůckami nadšeni.

³⁸ KÚRFIRST, J. Komenský. Brno : Státní pedagogické nakladatelství, 1972/73. Pozorovací technika v přírodovědné části vlastivědy. s. 163-168.

³⁹ KÚRFIRST, J. Komenský. Brno : Státní pedagogické nakladatelství 1975/76. Pojetí vyučování přírodovědě a její výchovný význam. s. 388-391.

7. Prostředí školy od roku 1990 až po současnost

„Dnem 30.června 1991 se stalo Československo suverénním, svobodným státem na evropském kontinentu a jeho občané opět svobodnými lidmi, jejichž toužebný sen se stal historickou společností.“⁴⁰ Hořkým uvědoměním však bylo, že 40 let byla republika odtržena od všeho kolem sebe. A formovala se jen pod vlivem jednostranné diktatury. Během těchto 40 let nadvlády se uskutečnilo ve školství 9 reforem, které neustále řešili stejné otázky a školství nikam neposunuly. Proto docházelo k uvědomění, že je třeba co nejrychleji se otevřít celému světu, seznámit se s děním, s novými poznatky a využít informace k tomu, aby mohla být vytvořena nová školská pedagogika. Začaly se objevovat novátorské aktivity, bylo možné zaznamenat pokusy o alternativní řešení pedagogických otázek, vznikaly nové koncepce školy, ožilo hledání nových cest, metod a prostředků. Obnovily se pokusy tvořivých učitelů, začalo se více mluvit o metodických a didaktických otázkách. Nešlo však zpočátku o lehkou dobu, protože změna režimu sebou nepřinesla pouze radosti, ale také spoustu práce a u mnoha učitelů, kteří vyrostli a sami vyučovali v jiném režimu bylo najednou těžké se přizpůsobit tak rychlým změnám. Zásadní problém byl viděn v tom, že byli zvyklí pracovat pod přísným vedením, které určovalo jak mají pracovat, do jaké míry a co konkrétně mají děti učit. Ve školách zůstávalo spoustu zažitých stereotypů ze současné doby, vedoucí pozice také nezastávali vždy demokraticky smýšlející lidé, kteří by hájili správný názor. Pedagogická kultura byla na velmi nízké úrovni. Samotná realizace nových cílů je mnohem těžší než se o nich jen psalo v časopisech, bylo zapotřebí mnoho úsilí a také prostředků, jak těchto cílů dosáhnout. V celé republice docházelo k nových organizacím v osvětovém, převýchovném, vzdělávacím a rekvalifikačním programu. Učitelé čekali na reformu zákona z r.1976, která nastala částečně r.1991. Docházelo k postupné přeměně a tvorbě nových zákonů na kterých se podílela celá pedagogická veřejnost. Zkoušely se nové pokusné metody na všech školách a na základě výsledků se tvořil školský zákon z r.2004, kterému však předcházela řada reformních a národních programů. V časopise Komenský jsem seznamování s řadou nových změn, využitím informačních technologií ve výuce a jak se rychle měnil přístup učitelů a vyučování, na to vždy reagoval a reaguje časopis dodnes.

⁴⁰ MAŇÁK,J.1991: Okupace skončila.Komenský(1),s.12.

7.1 Zásadní změny ve školství

Uplynulo deset let od osvobození se z totalitních svárů a provazů. Došlo k výrazné proměně škol a změnila se také pozice učitelů. V komunistické společnosti se učitelé soustředovali na vyučování. Vedle samostatné výuky však měli spoustu dalších povinností, které byly předepsány a museli se dodržovat. Často si učitelé stěžovali na přemíru administrativy. Kdy si učitelé připadali spíše jako úředníci nežli řídící výchovně-vzdělávací činnosti. Mezi další nařízení patřili povinné účasti na prvomájové pochody, či povinné nástěnky a obrazy, které museli vyset v každé třídě. Školní prostředí a klima také nebylo vyhovující. Třídy byly často přeplněny a učitelé se nemohli žákům věnovat více individuálně. Školy nebyly dostatečně vybaveny, chyběly vhodné pomůcky a celkové prostředí nevytvářelo a nepomáhalo příjemné atmosféře, kde by člověk rád trávil svůj čas. Nadřízení pouze nařizovali pravidla, termíny, které se museli dodržovat. Činnost učitelů byla neustále kontrolována. Učitelé museli splňovat dané osnovy ze dne na den, nemohli uplatňovat vlastní nápady či tvořivost. Změnil se celkový typ školy a její pohled na ni. Z přísného režimu a pevně stanovených pravidel dnes škola působí jako místo, kde častěji dochází k uvolněnějším improvizacím. Učitelé jsou součástí inteligentní vrstvy a velice si oddechli. Najednou mohli nahlas říct, co si myslí, jaké by chtěli změny a sami mohli nějaké navrhnout. Státu bylo jedno jakého politického vyznání učitelé jsou, snížila se administrativa a také počet hodin strávených ve škole. Mnohé školní budovy se zvelebovaly a velmi se do nich investovalo. Docházelo k postupným rekonstrukcím či stavění škol nových. Prostor školy bylo příjemnější a většinou se vybavovalo tak, aby se v něm nejen žáci, ale také učitelé cítili příjemně. S postupným rozvojem techniky měl každý učitel svůj počítač, postupem času se zřizovaly počítačové učebny a výuky informatiky se postupně ustálila v učebních osnovách a je také zařazena do rámcového programu.

Učitelé mají ve své práci velkou volnost. Je však důležitější a také nutnější spolupráce mezi rodinou- učitelem-školou. Na chodu školy se podílí všichni tito činitelé a pokud se objeví nějaký problém mělo by dojít ke společným návrhům a následným řešením. Mnohým učitelům zejména starším však neustále trvá smířit se a zvyknout si na tuto situaci. Byli zvyklí vyučovat podle přesně stanovených pravidel, jejich práce se často podobala rutině a když v této době mají využívat co

nejvíce prostředků, měnit formy a metody výuky, pracovat na počítačích a sami si připravovat plány a osnovy, mnohým to dělá problém.⁴¹

Pedagogická komunikace byla první věcí, kterou učitelé chtěli zkvalitnit. Museli o ni však zvažovat z netradičních pohledů, na které dříve nebyli zvyklí. Důležité bylo zvýšit komunikaci mezi vedením školy a celým pedagogickým sborem, které vedlo ke zkvalitnění pedagogického působení. Velkou snahou bylo vychovávat a vyučovat humanisticky. V humanistické výchově je důležité, aby měl učitel úctu ke každému žákovi, toleroval názory celé třídy a vedl k tomu také žáky, velká podpora tvořivosti a dětské zvědavosti, vytváření klimatu spolupráce ve všech třídách.⁴² Docházelo k postupné spolupráci mezi rodinou a školou a mezi školami navzájem. Všichni účastníci se podíleli na procesu výuky a měli všichni společný cíl. V celém období po převratu až do současnosti můžeme vidět výrazné změny v pedagogice a také v celkovém myšlení celé společnosti. V časopise se vydávají články, které nabádají celé okolí ke změnám a hledáním způsobů tak, aby školství bylo jednotné a rozvíjelo se tou nejlepší cestou. Došlo k výrazné proměně pedagogy a přístupu mezi učiteli a žáky.

Byl vytvořen projekt s názvem Obecná škola, do tohoto projektu se zařadila spousta škol, které se přihlásily a spolupracovali s ministerstvem školství. Obecná škola byla určena pro základní školy prvního stupně. Hlavní a důležitou podmínkou je, aby škola splynula s obcí ve které sídlí, aby úzce spolupracovala s rodinou každého žáka. Konstruktivní zájem rodičů o děti a školu je podmínkou úspěšnosti učitele. Jednotlivé předměty v tomto projektu neměli ostře odděleny hranice, obsahovaly řadu společných prolnutých témat a velmi často docházelo k propojení tématu v několika předmětech. Učitelům i žákům se otevřel nový prostor, osnovy se staly pouze vodítkem a návodem jak se dané téma může vyučovat.⁴³ Úkolem obecné školy bylo položit základy vzdělání, poskytnout jednoduchý a ucelený obraz světa.

Hlavním pomocníkem jak proměňovat školu uvnitř bylo projektové vyučování, které se snažilo překonání nedostatků z běžného vyučování. Projektové vyučování se orientuje také v dnešní době na pojem zkušenosti žáka. Vychází z přesvědčení, že předměty získávají význam pouze potud, pokud se včlení do lidských

⁴¹ MAŇÁK,J.1998: Učitelé s duchem doby.*Komenský(1-2)*,s.26-27.

⁴² MAŇÁK,J.1992: Pedagogická komunikace v teorii a praxi.*Komenský(5)*,s.230.

⁴³ MAŇÁK,J.1993: Vstupní informace MŠMT ČR pro školy, které se přihlásily k ověřování projektu Obecná škola.*Komenský(1-2)*,s.1-3.

zkušeností.⁴⁴ Docházelo k řadě změn a pojetí výuky, která se vyprofilovala až do dnešní podoby, kdy při výuce a učení se využívá řada nových technologických pomůcek a učitelé mají velkou svobodu ve své práci.

7.2 Současné vyučování přírodopisu

V časopise již nenajdeme samostatnou rubriku, která se věnuje pouze přírodopisnému vyučování. Není zde již tolik článků, které by psali sami učitelé. S rozvojem a tvorbou nových zákonů, koncepcí a stanovováním nových vyučovacích osnov spíše můžeme vyčíst změny, které zasáhly celé školství a tyto změny se prolínají také vyučováním přírodopisu a přírodních věd. Současná koncepce přírodopisného vyučování klade velký důraz na kontakt žáků s přírodou a přírodninami. Didakticky nejcennější je bezprostřední práce žáků v terénu. Mnoho činností s přírodninami se také provádí v samotných třídách. Mnoho škol je již vybaveno velkým množstvím pomůcek.⁴⁵ Posunuly se hranice ve vědě a žáci používají čím dál více pomůcek a moderní techniky. Již je běžné, aby se laboratorní práce, kde děti pozorují živočichy či rostlinstvo odevzdávali v psané podobě na počítačích. Také se v hodinách přírodopisu využívá mnoho nahraných dokumentů na videokazetách či interaktivní hry a testy, které jsou dnes dostupné na internetu. Se vznikem rámcových vzdělávacích programů souvisí také větší možnost a volnost ve výběru témat a při samotné práci v hodinách. Je pouze na učiteli, jak si naplánuje celý rok. Často se v přírodopisném vyučování používají projektové metody a celý školní rok může být zaměřen na jeden ucelený projekt na kterém se podílí celá škola.

Časopis poskytuje řadu nápadů a změn ve vyučování, seznamuje učitele s novými pomůckami a s jejich využitím. Také se velmi hovoří o výchově k ochranně životního prostředí. Již dnes je mnoho základních škol, které mají předmět ekologie, který je úzce spojen s přírodopisem.

⁴⁴ MAŇÁK, J. 1994: Projektové vyučování. *Komenský*(5-6), s. 94-96.

⁴⁵ MAŇÁK, J. 2001: Práce s živočichy ve vyučování v přírodovědě. *Komenský*(9-10), s. 192-193.

Závěr

V každém období se střídají roky, které jsou pro společnost příznivé v rozvoji a od celkového blahobytu země se rozvíjí také školství. Ne vždy je však doba příznivá pro rozvoj, plány a budování nových věcí. Za dobu 137 let, kdy vychází pedagogický časopis Komenský, jako nejstarší časopis u nás, ale také v celém světě se toho stalo mnoho. Z počátku r.1873 vidíme rozvoj škol, boje s církví a první rozdíly mezi školami ve městech a na vesnicích. Obdivuji hlavní tvůrce časopisu, že zvládali i bez dnešní techniky vydávat časopis v tolika nákladech a že vytvořili pevný základ pro tvorbu a tisk časopisu na další dvě stě let dopředu. První světová válka na několik let zastavila rozvoj a vše se zdálo být opět na počátku. Učitelé však nikdy neztratili důvěru a velmi obdivuji jejich pracovitost a touhu vybudovat školství, které by bylo na stejné úrovni jako v zemích kolem nás. Meziválečné období je charakteristické dobou rozvoje, časopis vždy vhodně reagoval na změny ve společnosti, školství, přinášel také zprávy z celého světa, pokud to bylo dovoleno. Nikdo však zpočátku nečekal, že mnoholetá práce a postupný rozvoj bude opět zpomalen či dokonce zničen. S okupováním našeho území německým vojskem, přišly černé dny. Školy byly uzavřeny, řada jich byla zdevastována. Mnoho škol sloužilo vojsku jako základna nebo se z nich staly nemocnice. Plno knih bylo páleno a hlavním jazykem se stala němčina. Po ukončení války se celá země vzpamatovávala a postupně se stavěla na nohy. Všichni se shodli na jednom, odstranit vše, co by připomínalo válku, násilí a pryč s němčinou ze škol. Ani po této ráně nevymizel optimismus a naděje. Po vítězném únoru r.1948 se dostala do čela komunistická strana. Pro demokraticky smýšlejícího a světu otevřeného člověka nastaly nelehké dny na velmi dlouhou dobu. Z časopisu Komenský na mě dýchla doba příkazů, řady nařízení a nesvobody. Mohli se psát jen určité věci, které byly hlášeny a diktovány. Z časopisu se vytratil optimismus, radost z práce. Nahradila ho řada oslavných dní, pochodů, nařízení a kontrol. Až po sametové revoluci r.1991 se stala naše republika samostatnou a demokratickou. Za tento den bylo vděčno mnoho lidí. Časopis překonal všechna těžká období a těšil se na novou práci, protože se po mnoha letech mohl zajímat o to, co se děje ve světě a docházelo k velkým snahám otevřít se všem zemím kolem nás. Až do současné doby máme za sebou 19 let svobody, které jsou typické rozvojem, zakládáním nových škol a oborů, využíváním interaktivních pomůcek, otevřenějším přístupem a také se objevují problémy s kázní, šikanou a násilím na školách. Každá doba si žádá své, pročtením

časopisů všech těchto let jsem se v práci snažila zachytit nejzásadnější proměny a nebylo jich málo. Zaměřila jsem se na prostředí škol v těchto dobách, na spolupráci mezi učiteli a žáky a také na vyučování přírodopisu, na kterém je patrné, že za tuto dobu, co časopis vychází, došlo k mnoha proměnám. Bylo pro mne velmi poučné připomenout si časy, které byly pro český národ velmi těžké. Díky těmto časopisům si dovedu dobu od r.1873, kdy časopis vychází lépe přiblížit. Poznala jsem z nich nejen prostředí školy a práci učitelů, ale také dobu ve které časopisy byly psány.

Doufám jen, že pedagogika bude stoupat i nadále vzhůru a že časopis Komenský bude vycházet po mnoho dalších let, jak je tomu doposud.

Seznam literatury a pramenů

- ČERNÝ,N. *Komenský*. Zábřeh : Jednota učitelstva škol obecných na Moravě, 1923-1925.
- ČERNÝ,N. *Komenský*. Zábřeh : Jednota učit.škol obec.na Moravě a Československu obec učitelů v Praze, 1926-1927.
- ČERNÝ,N. *Komenský*. Zábřeh : Říšský svaz učitelstva škol obecných v RČS a československá obec učitelstva v Praze, 1927-1937.
- ČERNÝ,N. *Komenský*. Loštice : Říšský svaz učitelstva škol obecných a Česká obec učitelská v Praze. 1938-1939.
- ČERNÝ,N. *Komenský*. Loštice : Zájmový odbor učitelstva obecných škol v Čechách a na Moravě. 1939-1942.
- ČERNÝ,N. *Komenský* . Loštice : Ústředí veřejných zaměstnanců v Praze pro učitelstvo národních škol.1942-1943.
- HAVELKA,J. *Komenský:časopis paedagogický*. Olomouc : J.Havelka,1873-1875.
- HORÁK,O. *Komenský*. Zábřeh : ROH,svaz zaměstnanců školství a osvěty v Praze, odbor obecných škol, v Komeniu , učitelském nakladatelství v Praze a Brně. 1946-1949.
- KOBLÍŽEK,K. *Komenský:časopis paedagogický*. Olomouc : Kramář a Procházka, 1875-1878.
- KOPÁČ,J. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867-1914*. Brno : Universita J.E.Purkyně, 1968. ISBN55-035-68.
- KURFÜRST,J. *Komenský*. Brno : Státní pedagogické nakladatelství v Praze z pověření ministerstva školství a kultury. 1964-1968.
- KURFÜRST,J. *Komenský*. Brno : Ministerstvo školství ve Státním pedagogickém nakladatelství. 1968-1978.
- MAŇÁK,J. *Komenský*. Brno : Pedagogická fakulta Masarykovi univerzity. 1992-2010.
- MÁTEJ,J. *Dejiny česke a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : Slovenské Pedagogické nakladateľ'stvo, 1976.
- MERTA,F. *Komenský*. Zábřeh : Knihotiskárna Zábřeh, 1906-1913.

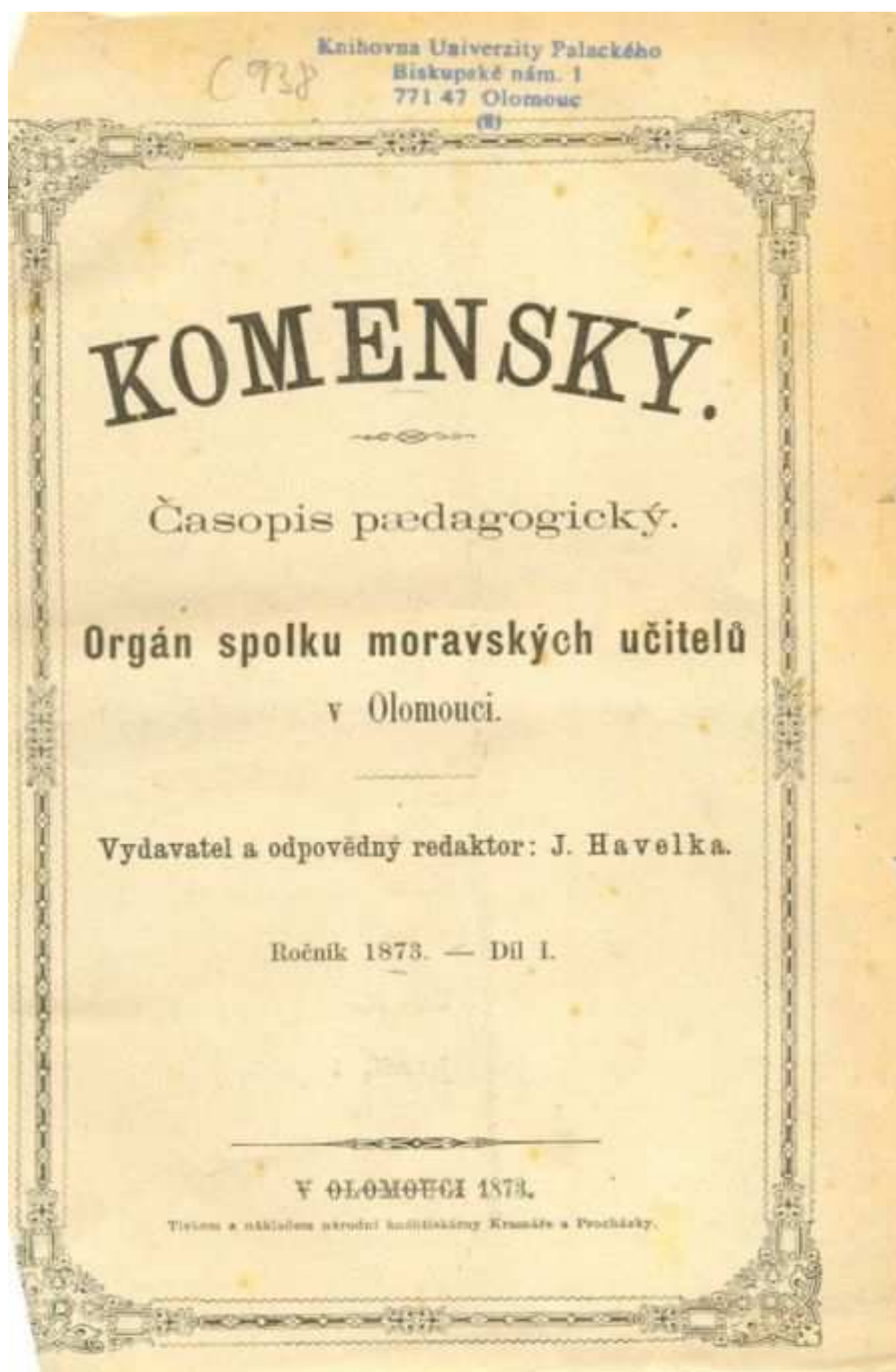
- MERTA,F. *Komenský*. Zábřeh : Společnost, 1914.
- MERTA,F. *Komenský*. Zábřeh : Společnost, 1916.
- MERTA,F. *Komenský*. Zábřeh : Jednota učitelstva škol obecných na Moravě, 1919-1923.
- SLAMĚNÍK,F. *Komenský*. Olomouc : Knih tiskárna Komenského, 1880-1906.
- SÝKORA,J. *Komenský*. Brno : Ministerstvo školství ve Státním pedagogickém nakladatelství. 1978-1991.
- UHER,B. *Komenský*. Brno : Ministerstvo školství věd a umění ve Státním nakladatelství učebnic. 1950-1953.
- UHER,B. *Komenský*. Brno : Ministerstvo školství ve Státním pedagogickém nakladatelství v Praze. 1954-1958.
- UHER,B. *Komenský*. Brno : Státní nakladatelství v Praze z pověření ministerstva školství a kultury. 1959-1964.
- VESELÁ,Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno : Masarykova univerzita, 1992.ISBN 80-210-0458-4

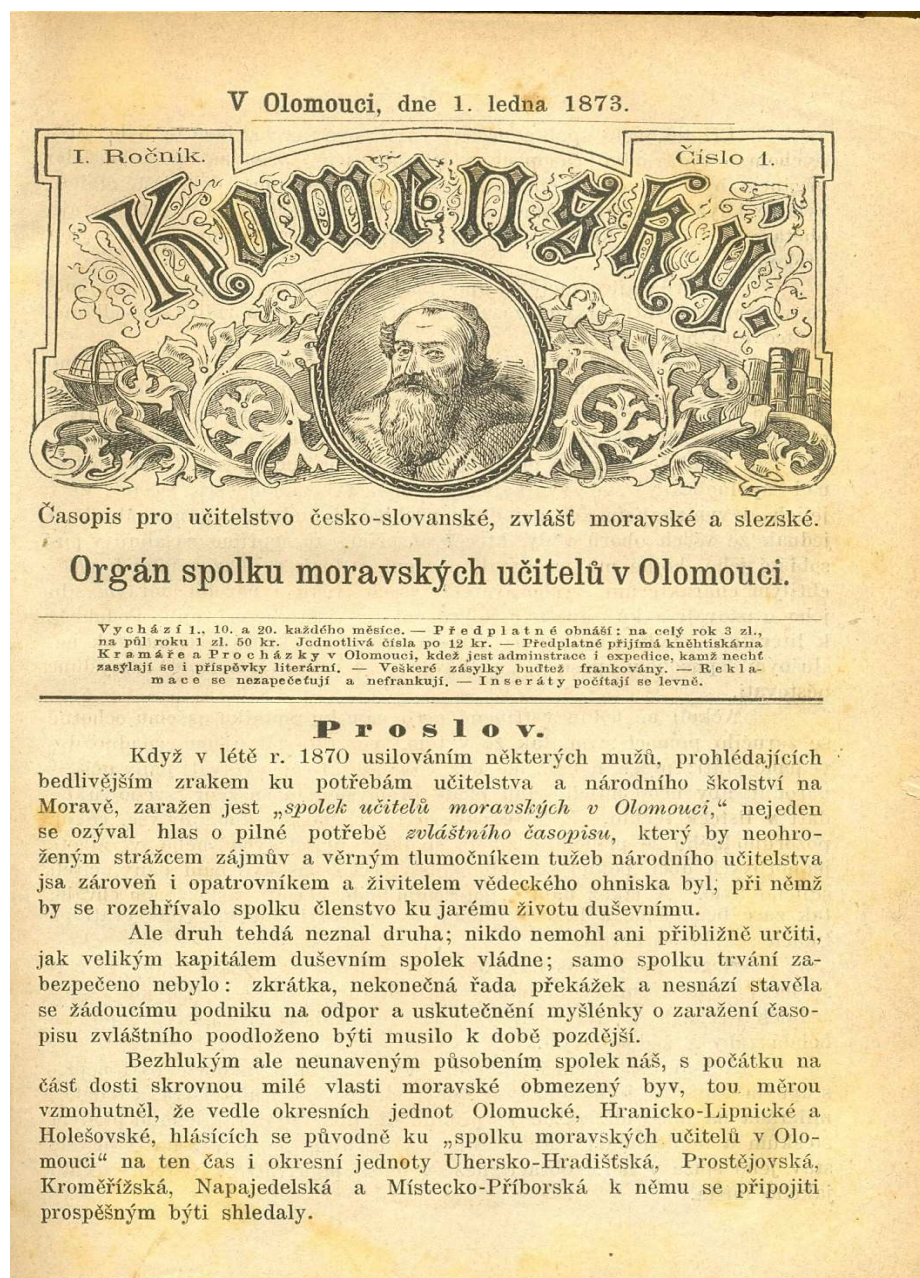
Přílohy

č.1 Hlavní redaktoři časopisu Komenský

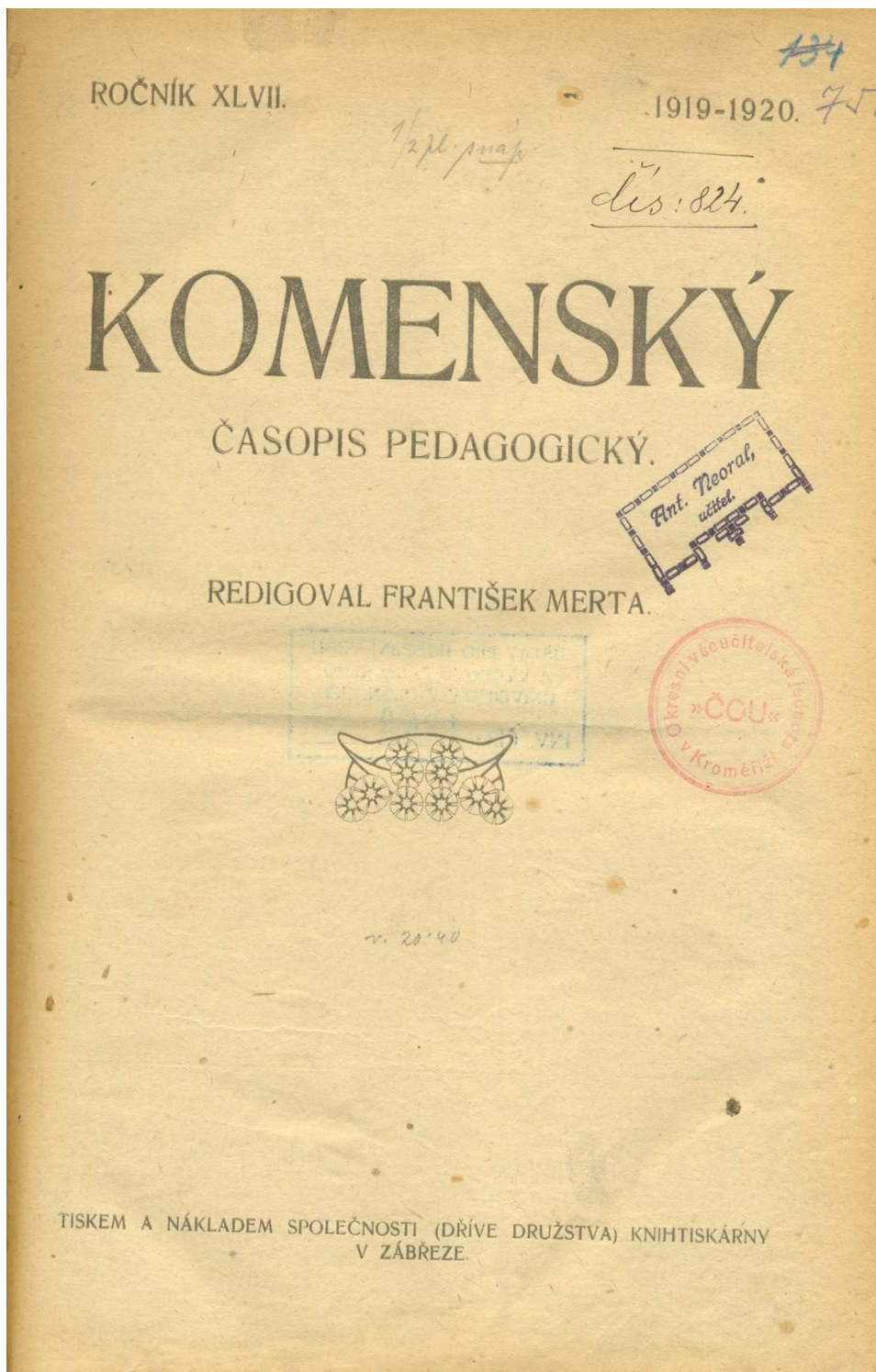
Roky vydávání	Hlavní redaktoři
1873 – 1875	Jan Havelka
1875 – 1878	Karel Koblížek
1878 – 1880	Jan Havelka
1880 – 1906	František Slaměník
1906 – 1923 * 1915 časopis nevycházel, do konce II.světové války vyšel jen omezený počet výtisků. Velká část byla cenzurovaná.	František Merta
1923 – 1943 * r.1943 byla přerušena činnost časopisu z důvodů okupace v zemi, počal vycházet po tříleté odmlce	Norbert Černý
1946 – 1949	Oldřich Horák
1949 – 1964	Bohumil Uher
1964 – 1978	Josef Kurfürst
Březen –Listopad 1978	Ladislav Blatný
Prosinec 1978 – 1991	Jaroslav Sýkora
1991 – 2010	Josef Maňák

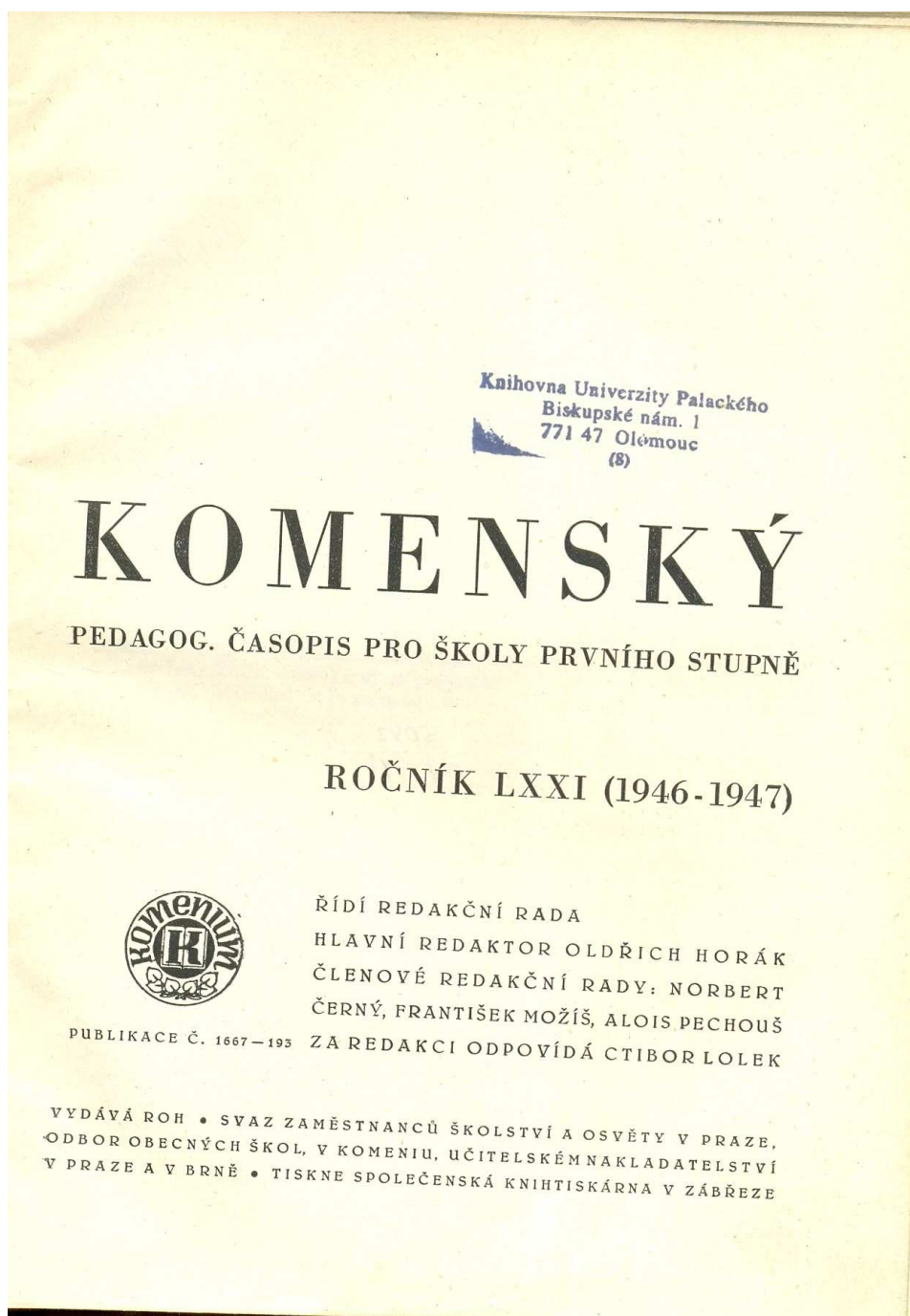
č.2 Pedagogický časopis Komenský,1873

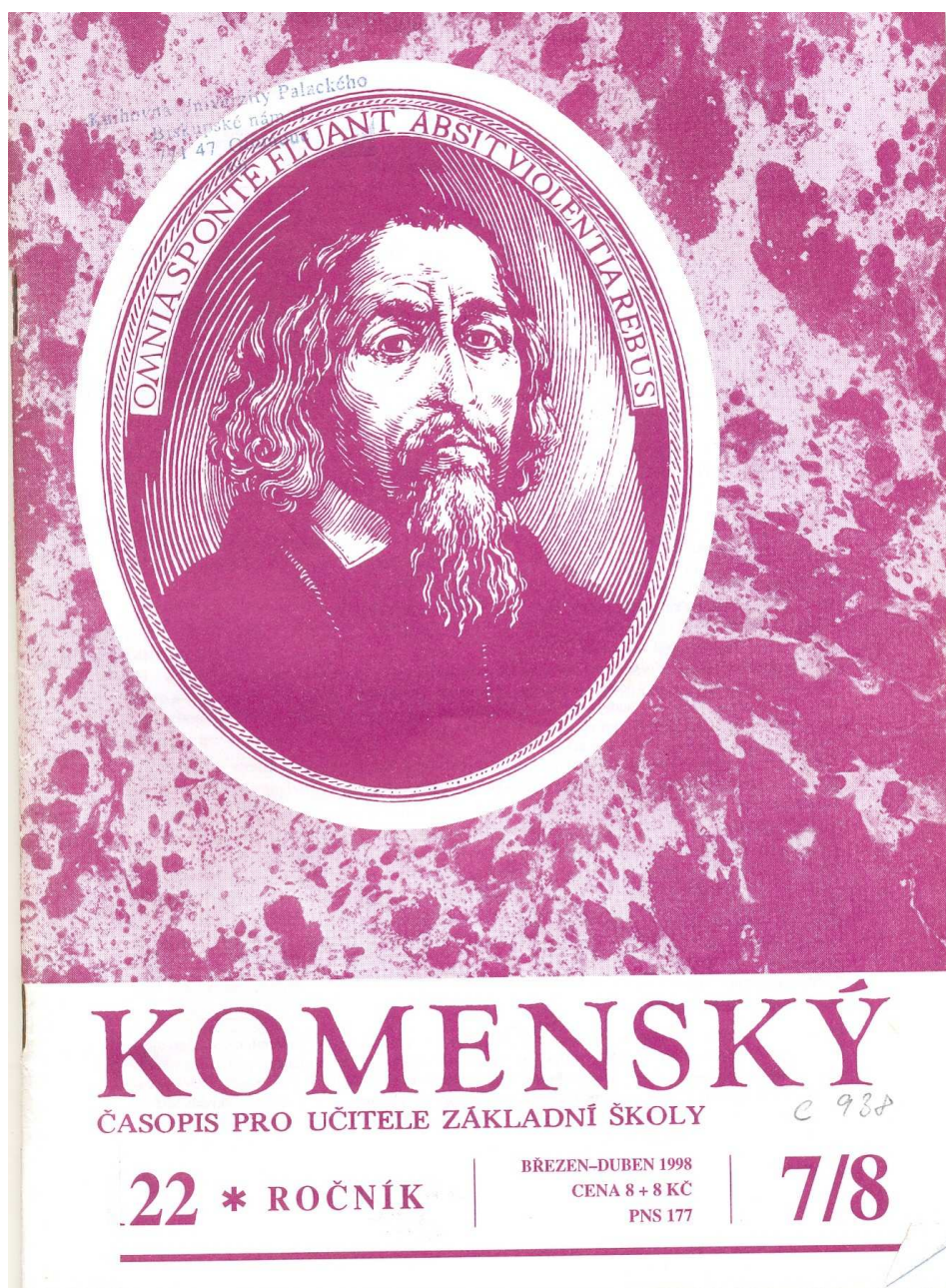

č.4 Pedagogický časopis Komenský, 1919-1920

ANOTACE ZÁVĚREČNÉ PRÁCE

1. Název práce : Proměny pedagogiky z pohledu pedagogického časopisu Komenský
2. Zpracovala : Hana Mertová
3. Katedra : Ústav Pedagogiky a Sociálních studií
4. Obor : Pedagogické asistentství
5. Vedoucí práce: Mgr. Pavel Neumaister, Ph.D.
6. Počet stran : 51
7. Počet příloh : 6
8. Rok obhajoby : 2010
9. Klíčová slova : pedagogika, česká škola, učitel, přírodní vědy, vývoj školství, organizace školství, organizace hodin, reformy
10. Resumé : Bakalářská práce se zaměřuje na výrazné proměny pedagogiky z pohledu pedagogického časopisu Komenský. Jak se proměňovalo české školství, vybavení škol, práce učitelů a jejich vztah k dětem. Poukazuje na význam přírodních věd, které se začaly vyučovat. Docházelo k řadě nových metod a didaktických forem. Za 137 let, kdy časopis vychází došlo k řadě proměn nejen ve školství, ale také celé společnosti. Práce se snaží zachytit výrazné proměny, které se ve vývojových etapách výrazně liší.

Summary : The bachelor thesis concentrates on significant changes in transformation of the Czech pedagogic magazine Komensky. How did changes appear in the Czech educational institution through time courses in schools, teachers work methods with a didactic and pedagogical perspective and their relation to the pupils. The magazine refers to the importance of natural science which at the time began to teach. It led to new methods in education among teachers and didactic forms. After 137 years publishing of the magazine it has led to plural change, not only for the Czech educational institution, but for the whole society.